

दिक् सामान्य प्रयोग उक्तं ॥ अथ युतः ॥ स्नान मंत्रये ॥ ॐ नमो नारायणा येन्यभिर्मंत्रिते
 नपंचगव्येन भूमिं वेदिकात्रयं च संप्रोक्ष ॥ तत्र दक्षिण वेदिकायामास्तुत बालुकाः
 यामक्षतैः स्वस्तिकं लिखित्वा ॥ तत्र भद्रपीठं निधाय वेदिकायाः पंचाद्वारिपूर्णाः
 संपन्नवान् बद्रकलशान् मृत्पत्रवत् हृत्सीयकषायगोमूत्रगोमयभस्मगंधोदकैः
 पुष्पैर्घण्टां च गंधजलेनापूर्योदकसंस्थापं क्रूरूपेणासादयेत् ॥ तत्रान्यः
 स्थपतिकलशः ॥ भद्रपीठयुतमध्य वेदिपश्चिमेष्वेवं स्थितिकलशातिरिक्ता ए
 कादशभद्रपीठयुतोत्तरवेशास्तुपरितोद्यो कलशान् पूर्वदिक्मेणाक्षारोदकक्षी
 रदधिसर्पिः सुरेसुरसर्वोदकदधोदकयुतान् हिरण्यगर्भेद्यैरष्टभिर्मंत्रैर्विभ्य
 सेत् ॥ ततो न्ये च विद्याः ॥ पश्चिमभागे मृत्तिका गोमयगोमूत्रभस्ममिलितपंचग

॥ ५५ ॥ अथ युतः
 ५५१-२
 ASHA ARCHIVES

वक्षीरदधिद्युतमधुपर्कशर्करायुताः दशकलशाशुतुर्दशशुद्धकलशाः। अद्याप्या
न्यंचत्रिंशत्कलशानासादयेत्॥ तत्रपंचसुष्ठु कपंचामृता निपंचसुजले पंच
सुपल्लवकषायाः॥ दशक्रमासुष्ठुः फलैः सौवर्णजले नगोभृंगोदकेन धान्ये स
हस्रहिंदैः सर्वौषधिभिः पंचपल्लवैर्दूर्वाभिर्युताः कार्याः॥ अवशिष्टेषु दशसु
शुद्धजलमापूर्यलोकपालानावाहयेत्॥ सर्वकलशा इत्यनेन स्थाप्याः॥ सूक्ष्म
वस्त्रं सुगंधतैलं यवचूर्णं सुघर्तनार्थं आमलचूर्णं सुगंधजलमांसीचासादये
त्॥ तदन्ते तीर्थे दिकेन तदन्ते तीर्थे दिककलशे सर्वसमुद्रा सरितस्तृतीया निज
लदानदाः॥ आयांतु यजमानस्य दुरितक्षयकारकाः॥ इत्यादितीर्थान्वावाह
येत् ततः स यजमानश्चाचार्यो मूर्तिस्थपतिभ्यां सह समंगलद्योषं कर्मकुण्ठीग

रामः॥
२

पयित्वा विभिर्वस्त्रैर्देवमाकूय देवस्य शिरोदेशे भूमौ सहिरण्यं निजा कलशमं यो दे
वीरुपकय इति प्रतिष्ठाप्य ॥ आप्यायस्वेति मधुसर्पिर्भ्यां देवमभ्यज्य याते रुडेति
तैलसर्वपैरुपलिप्य गंधादिनाभ्यर्च्य बृहस्पते परीतिसितं परिसरं दद्यात् ॥ अ
त्र देवस्य बृहस्पते परीति मंत्रेण कंकणा वंधनमित्येके ॥ ततो देवस्य पादनाभि
वक्षः शिरः सुः विश्रुतश्च सुरित्यालंभनं ॥ ततस्तदक्षिणार्धे कुत्र व्यंजनं चर
णदेशे पादुकेणार्घ्ययोः शान्तिं कुंभौ आसनद्वयं एण घण्टा मक्ष भोज्य जल पात्रा
दिकंच देवस्य पुरतः स्थापयेत् ॥ ततो भस्मदर्भतिलैर्देवस्य परितो रक्षणा र्घ्यैः
आकारचयं कृत्वा मंत्रोपाह्वयं हिर्गत्वा प्रतिदिशं लोकपालेभ्यो गंधादिपूर्वकं
वलितं दद्यात् ॥ भूतेभ्यश्च अमचकमिति ॥ वलिमंत्रस्तु पूर्वदिग्वासिभ्यो दिक्पति

दिग्भूताधिपतिदिगुडदिङ्मातृदिकक्षेत्रपालेभ्योनमः इत्येवप्रतिदिशं॥ ततः
 आचम्य होमं कुर्यात्॥ तत्राद्या॥ ॐ परायविष्ण्वात्मने स्वाहेति विहसवे॥ अन्वदेव
 तायां शिवात्म्येने इत्यामूहः अनेनाद्योत्तरसहस्रमद्योत्तरशतमष्टाविंशतिरष्टौ
 वातिलैर्यवेवाष्टमेकं कृत्वा॥ प्रतिमायां न्यासं कृत्वा॥ अथादयोः॥ उद्दये। म
 ललाटे इति प्रणवं न्यसेत्॥ भूपादयोः॥ भुवः॥ हृदये॥ स्वर्गलाटे इति व्याहृतिम्
 सेत्॥ अन्तालुके। आसुरवे। इदक्षिणानेत्रे॥ ईवामनेत्रे॥ उदक्षिणाश्रवणे॥ उवा
 मे॥ अदक्षिणागंडे॥ अश्रुवामगंडे॥ लदक्षिणा नासाश्रुटे॥ लवामे॥ एतुर्दश
 नेषु। ऐश्वर्योदशनेषु॥ ओतुर्दशे॥ ओश्रुधरोष्ठे॥ अललाटे॥ अः जिह्वायां॥ अ
 त्वचि॥ रचक्षुषे॥ लनासिकायां॥ वदशनेषु॥ शश्रोत्रयोः॥ अउदरे॥ सकटिदेः

रामः॥

१५

शे॥ हृदये॥ सनाभ्यां॥ तालिंगे॥ पप्रवभमदक्षिणावाहोतयुदधनवामे॥ ८८
उट्टादक्षिणाजंघायां॥ चक्रजम्भवायां॥ कखगघङ्गसर्वांगुलिषु॥ इतिमान
कान्वासः॥ रविवंशभ्यां नमोनेत्रयोः॥ भौमाय हृदये॥ बुधाय स्कंधे॥ वृहस्पतये
जिह्वायां॥ शुक्राय तालिंगे॥ शनैश्च रायललाटे॥ राहवे पादयोः॥ केतुभ्यां केशेषु॥
रोहिणीभ्यो हृदये॥ मृगशिरायै शिरसि॥ आश्रयै केशेषु॥ पुनर्वसवे ललाटे॥
पुष्याय मुखे॥ अश्लेषाभ्यो नाशायां॥ मघाभ्यां दंतेषु॥ पूर्वफाल्गुणीभ्यो दक्षिणा
श्रवणे॥ उत्तरफाल्गुणीभ्यो वामे॥ रुक्माय हस्तयोः॥ चित्रायै दक्षिणाधुजे॥ स्वात्यै
वामे॥ विशाखाय श्रुश्रुश्रुधाम्भ्यः स्तनयोः॥ ज्येष्ठाभ्यो दक्षिणाकुक्षौ॥ मूलाय वामे॥
पूर्वाषाढाभ्य कटिपार्श्वयोः॥ उत्तराषाढाभ्यो तालिंगे॥ श्रवणाय धनिष्ठाभ्यो हृद
याभ्योः॥ शतभिषाभ्यो नेत्रे॥ पूर्वाभाड उत्तराभाडभ्यो उर्वे॥ रेवति श्रद्धिनीभ्यो जं

घयोः॥ भरणीभ्यो कृत्तिकाभ्यो पादयोः॥ कुवायनाभ्यां सप्तर्षिभ्यः कंठे॥ मानु
 मंडलाय कटिदेशे॥ विष्णुपदेभ्यः॥ नागवीर्ये अंगवीर्ये वनमालायां॥ नाराभ्यो
 रोमकूपेषु॥ अगस्त्याय कौस्तुभे॥ इति ग्रहादिन्यासः॥ ॥ वैत्राय नमः शिरसि
 ॥ वैशाखाय मुखे॥ ज्येष्ठाय हृदये॥ आषाढाया वरुणाय तनयोः॥ भाद्रपदाय उद
 रे॥ आश्विनाय कक्षां॥ कार्तिकमार्गशीर्षाय उर्वे॥ पौषमाघाय जंघयोः॥ संव
 त्सराय परिवत्सराय इडा वत्सराय वत्सराय नम इति प्रादक्षिण्येन चतुर्षु बाहु
 भु॥ पर्वभ्यो नमः संधिषु॥ अतुभ्यो लिंगे॥ अहोरात्रेभ्यो स्थिषु॥ क्षणाय लवाय
 काष्ठायैरोमसु॥ कृताय मुखे॥ त्रेताय हृदये॥ द्वापराय नितंवे॥ कलये पादयो
 मन्वन्तरेभ्यो वाको॥ पराय परार्धाय जंघयोः॥ महाकल्पाय शरीरे॥ उद्गमना
 य पादयोः॥ विषुवते सर्वांगुलिषु॥ इति कालन्यासः॥ ॥ वासुणाय मुखे॥ क्ष

रामः॥

१६

त्रियायवाहोः वैश्यायदुर्वोः शूद्रायपादयोः संकरेभ्यः पादाये. अनुलोमजेभ्यः स
र्वगंसंधिषु. गोभ्यो मुखे. अजाभ्यः अविकाभ्यः हस्तयोः ग्रामपशुभ्यः अरण्यपशु
भ्यः दुर्वोः ॥ इति वर्णन्यासः ॥ ॥ मेद्येभ्यः केशेषु अश्वेभ्यो रोमसु. नदीभ्यः सर्वगाः
त्रेषु ससुदेभ्यः कुक्षौ ॥ इति तोयन्यासः ॥ ॥ ऋग्वेदाय शिरसि ॥ यजुर्वेदाय दक्षि
णभुजे ॥ सामवेदाय वामे ॥ सर्वोऽपि निःश्रेष्ठो हृदये ॥ इति हासपुराणेभ्यः जंघयोः ॥
अथर्वगिरसेभ्यः नाभौ ॥ कल्पसूत्रेभ्यः पादयोः ॥ व्याकरणाय वक्त्रे ॥ तर्केभ्यः कं
ठे ॥ मीमांसाय निरुक्ताय हृदये ॥ छन्दशास्त्रेभ्यो ज्योतिशास्त्रेभ्यो नेत्रयोः ॥ गीत
शास्त्रेभ्यो भूतशास्त्रेभ्यो श्रोत्रयोः ॥ आयुर्वेदाय दक्षिणभुजे ॥ धनुर्वेदाय वामे ॥
योगशास्त्रेभ्यो हृदये ॥ नीतिशास्त्रेभ्यो पादयोः ॥ वक्षतंत्राय नमः ॥ श्रोत्रयोः ॥

इति विद्यायासः॥ ॥ दिवे मूर्द्धि ॥ सूर्यलोकाय चंद्रलोकाय नेत्रयोः॥ अनिल
लोकाय ध्राणो॥ व्योम्नेनाभ्यां॥ समुद्रेभ्यो कटिदेशे॥ पृथिव्ये पादयोः॥ इति वैरा
ज्यासः॥ हिरण्यगर्भाय शिरसि॥ कृष्णाय केशेषु॥ रुद्राय ललाटे॥ यमाय भुज
योः॥ अश्विभ्यां कर्णयोः॥ वैश्वानराय मुखे॥ मरुद्भ्यो ध्राणो॥ वसुभ्योः कंठे॥ रुद्रभ्यो
दंतेषु॥ सरस्वत्ये त्रिकायां॥ इन्द्राय दक्षिणभुजे॥ वलये वामे॥ प्रह्लादाय दक्षिण
स्तने॥ विश्वकर्माय वामस्तने॥ नारायणाय दक्षिणकुक्षौ॥ अनन्तादिभ्यो वामकुक्षौ॥
वरुणाय हस्तयोः॥ मित्राय पादयोः॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यो उरुमध्ये॥ पितृभ्यो जानुम
ध्ये॥ यक्षेभ्यो जंघयोः॥ राक्षसेभ्यो गुल्फयोः॥ पिशाचेभ्यो पादयोः॥ असुरेभ्यो पादो
गुलिषु॥ विद्याधरेभ्यो पादयोः॥ ग्रहेभ्योः पादतलयोः॥ गृह्यकेभ्यो गुदे॥ घृतनादि

रामः
१७

भ्योनखेषु॥ गंधर्वेभ्यः श्रोत्रयोः॥ कार्तिकेयाय गणेशाय कटिपाश्वर्ययोः॥ इति दे
वयोनिन्यासः॥ ॥ मत्स्याय मूर्ध्नि कूर्माय पादयोः नृसिंहाय ललाटे वाराहाय
जंघयोः वामनाय मुखे पशुनाभाय हृदि रामाय बाह्वुः कृष्णाय नाभ्यां बुध
यबुधौ कल्किने जात्रुनिकेशाय शिरसि नारायणाय मुखे माधवाय ग्रीवा
यां गोविन्दाय बाह्वो विष्णवे हृदये मधुसूदनाय पृष्ठे त्रिविक्रमाय कट्यां॥
वामनाय जठरे श्रीधराय हृदये केशाय जंघयोः पद्मनाभाय गुल्फयोः दामो
दराय पादयोः॥ इति मूर्तिन्यासः॥ ॥ अश्वमेधाय मूर्ध्नि नरमेधाय ललाटे
राजसूयाय मुखे गोसवाय कंठे द्वादशाय हृदि अहीनेभ्यो नाभौ सर्व
जितेभ्यो दक्षिण कट्यां सर्वमेधाय वाम कट्यां अग्निष्टोमाय लिंगे अतिरा

त्रायवृषणायोः श्रावूर्यमानाय उर्वोः षोडशने जान्वोः उक्थाय दक्षिः
 णजंघायां. वाजपेयाय वामजंघायां. अत्पग्निष्टोमाय दक्षिणावाहो।
 चातुर्मास्याय वामं. सौत्रामण्यै हस्तेषु. पश्चिदिभ्योऽङ्गुलीषु. दर्शाय पौ
 र्णमासाय नेत्रयोः. सर्वेदिभ्यो रोमकूपेषु. स्वाहाकाय ववदकाराय त्त
 नेयोः पंचमहायज्ञेभ्यः पादाङ्गुलीषु. आहवनीयाय मुखे. दक्षिणाग्रये
 नमः हृदये. गार्हपत्याय नाभौ. वेद्याय उदरे. अवर्थाय भूषणेषु. सब
 नेभ्यः पादयोः इक्ष्मेभ्यो वाङ्मुखे. दर्मेभ्यः केशेषु ॥ इति क्रतुन्यासः ॥ ॥
 अथ मूलमंत्रन्यासः ॥ श्रायुधन्यासः ॥ शक्तिन्यासः ॥ अङ्गन्यासः ॥ इति सा
 धारणाः सर्वत्र वैष्णवमधिकृत्य तु उत्पन्ने ॥ धर्माय मूर्ध्नि. ज्ञानाय हृदि ॥

वैराग्यायगुह्ये. ऐश्वर्यायपादयोः खड्गायशिरसि. शाङ्गायमस्तके. मुशला
यदक्षिणभुजे. हुलायवामे. चक्रायनाभ्यां. जठरेचुष्टेच. शंखायचषणो
लिंगेच. गदायौर्जेघयोर्जानुनीश्व. पद्मायगुल्फयोपादयोश्च. वज्रायशक्त
येदंजायखड्गायपाशायध्वजायत्रिशूलायचक्रायपद्मायेतिशिवे॥ इत्या
युधन्यासः॥ ॥ लक्ष्म्ये ललाटे सरस्वत्ये मुखे. रत्ये गुह्ये. प्रीत्ये कंठे. कीर्त्ये
दिक्षुशान्त्ये हृदि. तुष्ट्ये जठरे. पुष्ट्ये सर्वत्र॥ इति शक्तिन्यासः॥ ॥ मूलमंत्र
स्य॥ हृदयं हृदये॥ शिरः शिरसि॥ शिरवा शिरवायां. कवचं सर्वत्र. नेत्रयो
नेत्रे. करयो रत्नं. दक्षिणा वामस्तनयोः। श्रीवत्साय उरसि कोत्तुभाय. काण्ठे
वनमालायै. इत्यंगन्यासः॥ ॥ ॐ पादयोः. नजानुनो. मोगुह्ये. भनाभ्यां॥
गह्वरयोः। वकंठे. नेमुखे. तानेत्रयोः सुभाले. देसुष्टिः। वा दक्षिणापार्श्वे. यउत्त

रे॥ इति द्वादशाक्षरन्यासः॥ प्रतिमायां जीवन्मासः॥ तत्र ते जो भावयित्वा बुद्धिं
यकर्म प्रियमनः प्राणपंचका हंकारश्च तन्मात्रादिकं सर्वसंयोज्य पुरुषावभा
वयित्वा सर्वसाक्षिणं च भावयित्वा तत्र तत्र यं न्यसेत्॥ तद्यथा॥ आत्मतत्वाय
नमः॥ आत्मतत्वाधिपतये वृक्षणे नमः॥ पादयोः॥ विद्यातत्वाय नमः॥ विद्यात
त्वाधिपतये विष्णवे नमः हृदये॥ शिवतत्वाय नमः॥ शिवतत्वाधिपतये रुद्राय
नमः॥ शिरसि॥ ॥ अथ गायत्री न्यासः॥ तत्पादांगुष्ठयोः॥ सगुल्फयोः विजंघयो
नुजा नुनो॥ वडुर्वोः॥ रेगुह्ये॥ णिहृषणयोः॥ यंकटिदेशे॥ भनाभौ॥ गोजठरे॥ देस्तन
योः॥ त्रहृदये॥ स्रकंठे॥ धीवदने॥ ममालुदेशे॥ हिनासिकाग्रे॥ धिचक्षुषोः॥ योभूम
धौ॥ घोललाटे॥ नपूर्वदिशि॥ पुदक्षिणदिशि॥ धोयश्चिमदिशि॥ दउत्तरदिशि यो
मूर्द्धि नत्सर्वत्र॥ सवितुहृदये॥ वरेणियं शिरसि॥ भर्गो देवस्य शिरसायां॥ धी

रामः॥
१८

मदेवाय नम इति रजसीं गुह्ये ॥ ज्येष्ठाय नम इति रक्षां लिङ्गे ॥ श्रेष्ठाय नम इति रतिं
दक्षिणो रौ ॥ रुद्राय नम इति पात्वां वामो रौ ॥ कालाय नम इति कामां दक्षिण
जानुनि ॥ कलविकरणाय नम इति संजीविनीं वामजानुनि ॥ वलविकरणाय
नम इति प्रियां दक्षिणजंघायां ॥ वलाय नम इति बुद्धिं वामजंघायां ॥ वलाय
नम इति कूयां दक्षिणस्फिजि ॥ वलप्रमथनाय नम इति धात्रीं वामस्फिजि ॥
सर्वभूतदमनाय नम इति भ्रामिनी कक्षां ॥ नमो नम इति मोहिनीं दक्षिणपादौ
उन्मनाय नम इति ज्वरां वामपादौ ॥ इति त्रयोदश कलाः ॥ ॥ सद्योजातं प्रपद्यामि
नम इति त्रिदक्षिणपादे ॥ सद्योजाताय नम इति सिद्धिं वामपादे ॥ भवे नम
इति चतुर्दक्षिणपादौ ॥ भवे नम इति लक्ष्मीं वामपादौ ॥ नाति भवे नम इति मे
धां नासायां ॥ भवस्त्वमानम इति कान्तिं शिरसि ॥ भवनम इति श्रद्धां दक्षिणवाहो

उद्भवाय नम इति प्रभां वामवाहौ ॥ इति स योजान कलाष्टकं ॥ ॥ ततस्तमायाः
 सर्वाः कलाश्च विंशति कलानां न्यासभावनां कृत्वा पुजा शुभदर्शय विद्या
 देवं हंसं संयायः ॥ हंसं हंसेति हृदयादिन्यासं कुर्यात् ॥ ॥ अथ नृसिंहे ॥ नृ
 सिंहु उग्ररूपज्वल २ प्रज्वल २ स्वाहेति मंत्रः ॥ नारसिंहीयदास्याप्यात्तु धिवाः ॥ निद्रामावर्हयेत्
 स्य निशागमे. कृत्तिमं वायसाक्षाद्याप शुंदत्वा वलिं हरेत् ॥ एवं न्यासं कृत्वा पर
 मेष्ठिनं नमस्कृत्य निद्रामावाहयाम्यहं ॥ मोहिनी सर्वभूतानां मनोविभ्रमकारि
 णी ॥ विरूपाक्षे शिवेशांते आगच्छन्तु मोहिनि ॥ वासुदेव हिते कृष्णे कृष्णाम्ब
 रविभूषिते ॥ आगच्छ सहसा जसुप्तं सारमोहिनि ॥ सुषुप्तं संहरे देवि कुमा
 र्जे कांतमानसे ॥ अमणिः श्वासवाह्यं वै आगच्छ भुवने श्रि ॥ नमः सत्वरजायैते
 आगच्छ चरचारिणी ॥ मनोबुद्धिरहंकारसंहारस्तवं सरस्वति ॥ शक्यं शंखरूपं च

रामः
 २२

रसोगंधशुपंचमः॥ आगकुट्टकसंक्षिप्यमोहपाशनिबंधनि॥ भवस्योत्पत्ति
हेतुत्वं यावदाभूतसंप्रव॥ भुवः कल्पान्नसंध्यायां वर्त्मसत्त्वं चराचरम्॥ भो
गिशय्याप्रसुप्रस्ये वासुदेवस्यशासने॥ त्वंप्रतिष्ठासि वैदेवी मुनियोनि सप्तः
स्थिते॥ पितृदेवमनुष्याणां सयक्षौरगरक्षसां॥ पशुपक्षिमृगाणां च योगमा
याविवर्द्धिनि॥ वससे सर्वसत्त्वे विमाने वह्नितकारिणि॥ रहिसावित्रिमूर्ति
त्वं वसुभ्यां स्थानगोचरे॥ विशनाशासुटे देविकंठे चोत्कठिता विशः॥ प्रतिभा
वयमो सर्वमातृवद्देवि सुन्दरि॥ इदमर्घ्यमया दत्तं पूजेये प्रतिगृह्यतां॥ उप
*यः प्रागात्परमैक्षिति मंत्रो यंतस्या पूजाविधिः स्मृतः॥ निडा कलशे निडां पूजायिना
लोकपालमातृ क्षेत्रपालभूतेभ्यो वलिंदत्वा स्थापये देवं शय्यातः प्राच्यां स
र्वतोभङ्गं पूजयेत्॥ विष्णुश्चेद्वादशारे चक्रमष्टदले पद्मे मूलमंत्रेण देवंति

वेशयेत् ॥ ॐ ह्रूं हृदयाय नमः इति कर्णाकायां हृदयं पूजयेत् ॥ विष्मवे नमः
ति शिरः पूर्वपत्रे ॥ ब्रह्माण्डाय नमः इति शिखां दक्षिणे ॥ ध्रुवाय नमः इति कवचं
पश्चिमे ॥ चक्रिणे नमः इति कटुश्रुसुमुत्तरे ॥ शंभवे नमः इति गायत्रीमान्नेय
दले ॥ विजयाय नमः इति सावित्रीमीशानदले ॥ ज्योतीरूपाय नमो नैऋत्यदले
चक्रिरूपाय नमः पिंगलासुंवाय च दले ॥ इति गर्भावरणं ॥ ॥ अथ रासु
पूर्वादिक्रमेण केशव नारायण माधव गोविन्द विष्णु मधुसूदनं त्रिविक्रम
वामन श्रीधर हृषीकेश दामोदर पद्मनाभ इति द्वादशमूर्ती पूजयेदिति वि
तीयावरणं ॥ प्रागादिति ॥ रक्त्राय नमः गदायै नमः ॥ चक्राय नमः शंखाय
नमः ॥ पद्माय नमः हलाय नमः ॥ मुशलाय नमः ॥ शार्ङ्गाय नमः ॥ इति तृतीया
वरणं ॥ अथ मूर्तीशा ॥ पृथिवीमूर्तये नमः ॥ पृथिवीमूर्त्पृथिव्यतये शर्वा

रामः
२३

यनमः॥ अग्निमूर्तयेनमः॥ अग्निमूर्तिधियतयेऽपशुयतयेनमः॥ यजमानमूर्तयेन
। यजमानमूर्त्यधियतयेऽग्रायनमः॥ अर्कमूर्तयेनमः॥ अर्कमूर्त्यधियतयेऽरुद्राय
नमः॥ जलमूर्तयेनमः॥ जलमूर्त्यधियतयेऽभवायनमः॥ वायुमूर्तयेनमः॥ वायुमू
र्त्यधियतयेऽशानायनमः॥ इन्दुमूर्तयेनमः॥ इन्दुमूर्त्यधियतयेऽमहादेवायनमः
ः॥ रवमूर्तयेनमः॥ रवमूर्त्यधियतयेऽभीमायनमः॥ इष्टुंष्टौमूर्त्यधियाश्चार्चयेत्॥
वैष्णवेऽपंचैवमूर्तयः॥ तदा पूर्वेऽष्टादिवीमूर्तयेनमः॥ अष्टादिवीमूर्त्यधियतयेः
वासुदेवायनमः॥ दक्षिणे॥ जलमूर्तयेनमः॥ जलमूर्त्यधियतयेऽसंकर्षणा
यनमः॥ पश्चिमे॥ अग्निमूर्तयेनमः॥ अग्निमूर्त्यधियतयेऽप्रद्युम्नायनमः॥ उत्तरे
। वायुमूर्तयेनमः॥ वायुमूर्त्यधियतयेऽनिरुद्धायनमः॥ मध्ये॥ रवमूर्तयेनमः
रवमूर्त्यधियतयेऽनारायणायनमः॥ इति वैष्णवेऽपंचमूर्तिपक्षे॥ वसु विष्णु रु

द्वचंद्रसदाशिव एकमूर्तयः॥ इन्द्रादयस्तु सर्वत्र पूजनीया॥ ततः आचार्यक्रमेण
 पलाशो दुम्बराश्वत्था पामार्गशमी समिधा प्रत्येकं द्वादशसहस्रं षट्त्रिंशत्सह
 सुमष्टशतं वा हिरण्यगर्भ इति कुंड समीपे संस्थाप्य शान्तिकपौष्टिकमंत्रेयं भागं
 सजातिकं जुहुयात्॥ प्रति कुंडमेकैकं सजातिकं मूर्तिं पक्ष्मत्तनमंत्रेण पूज्यः॥ शन्नो
 वातः॥ शन्न इन्द्राग्नी शन्नो देवीरिति शान्तिकमंत्राः। पुष्टिर्नर एवायं गत्कानः त्र्यं व
 कमिषिषौष्टिकाः॥ ततो मूर्तिपाः॥ पूर्वकुंडे पलाशसमिधामष्टसहस्रं सुमष्टशतं वा
 तिलैर्वा अग्निमीले इति जुहुयात्। इषेत्वेति दक्षिणे॥ अग्न आयाहीति पश्चिमे॥ श
 न्नो देवीत्पुत्तरे॥ यदाष्टौ कुंडा नि तदा॥ ॐ वौषडित्याग्नेये दशप्रणवान्सहर्गं
 यत्रीचोक्तानैः क्रतुः॥ जातवेदस इति वायवे॥ नमो ब्रह्मणे इती शान कुंडे मूर्धा
 नं दिव इति पूर्णाहुतिं जुहुयुः श्राद्धाति संघातान् शान्तिकलसैः कुंड समीपे स्थपा

तयेयुः। ततो मूर्ति मूर्ति पक्षे लोकापालेभ्यः समिद्रिर्द्युतेन तिलैर्वा यत्सहस्रमष्टश
तं वाजुजुयुः॥ तेषां मंत्रास्तु॥ स्योना पृथिवी त्रि पृथिवी मूर्ते अघोरेभ्य इति मूर्तिः
पतेः शर्वस्य। इन्द्रायेन्दुमिति इन्द्रस्य। अग्निं दूतमित्यग्नि मूर्तेः। पशूनामिति अग्नि
मूर्ति पतेः पशुपतेः॥ अन्न आयाहीत्यग्नेः। असिहिर्वरितियजमाने मूर्तेः॥ तदिं
उजो हवीमिति यजमान मूर्ति पते रुद्रस्य। यमायसू मिति यमस्य। उदृत्यमिति
सूर्य मूर्तेः। सोमो राजानमिति सूर्य मूर्ति पते रुद्रस्य॥ असुवंतमिति नि अति
ः। आघोहिष्ठेति जल मूर्ते विधूनामिति जल मूर्ति पते र्भवस्य॥ इममेति वरु
णास्य। वातो वेति वायु मूर्तेः। तमीशानमिति वायु मूर्ति पते रीशानस्य। आनो
निषुद्रिर्वयोः। वयं सोम सोम मूर्तेः। इन्द्र सुप्रेति सोम मूर्ति पते र्महादेवस्य
अभित्यन्दे वकु वे रस्य॥ आदित्य प्रयत्नस्येति रव मूर्तेः॥ मृगानभीम रव मूर्ते

पतेर्भीमस्य॥ अभित्वा देवसवितरी शानस्य॥ ततो वृशसहस्रशताष्टाम्यत
मसंख्यया महाव्याहृतिभित्तिं लयवधी हिवर्वाज्यै क्रमेणार्थये कंजुजुयुःत
तो गुरुस्थाप्य देवतालिंगके नमंत्रेण घृतेन तिलैर्वा वृशसहस्रमष्टशतं वा
कुत्वा पूर्णाङ्गुतिं कुत्वा देवस्य दक्षिणा करे होमं निवेद्य पूर्वकुंभे घृताङ्गु
त्यष्टकं मूलमंत्रेण कुत्वा देवपादौ स्पृशेत् मूलमंत्रेण पूर्वोक्तसंख्यया
याम्यकुंडे हस्तेन दधि कुत्वा देवनाभिधारणकुंडे ह्रीं कुत्वा हृदयं सोम्य
कुंडे मध्वाङ्गुती कुत्वा मूर्ध्नां॥ वारुणं कुंडे मिश्रं घृतादिचतुष्टयं कुत्वा
तेनैव पूर्णाङ्गुतिं देवस्य सर्वाङ्गं स्पृशेत्॥ ततः कूर्मशिला वृक्षशिला पिंडि
कार्हाणां निषरिवारक देवाश्च वैदिकनामभिर्वा संपूज्य मुख्य प्रतिमायां
वामपादौ धिवा सयेत्॥ तानि मधुघृतेनाभ्यज्य प्रक्षाल्य संपूज्य वस्त्रेण

छाद्यप्रधानप्रतिमापि क्षिकायां स्वमंत्रेणान्यासं कुर्यात् ॥ तत्र विष्णुस्योत्था
प्यतदा ॐ घं टं यं वं भं फं लक्ष्म्ये नमः ॥ एतानि पंचाक्षराणि हृत्क्षुरशिराक
वचेन संज्ञका निहुं फडं तो वा वचनसमुदाय इति पिण्डिकायां पंचांगानि
न्यस्य तत्तत्र यमूर्तिमूर्तिं याशु पूर्ववद्विष्यसेत् ॥ तदाभ्यां मंत्राभ्यामधिवा
सयेत् ॥ ॐ जी श्री जी ह्रः परब्रह्मणे सर्वा धाराय नमः ॥ ॐ जी श्री जी ह्रः
दिव्यतेजो धारिणि सुभगे नम इति मंत्राभ्यामधिवासयेत् ॥ इत्यधिवासने
॥ प्रासादोपि चेन्नूतनस्तस्याप्यधिवासने ॥ तत्र प्रासादायैकाशीतिपदमप्युप
मक्षतैर्हृत्वातेषु पदैषु सप्तधा न्यपुजानूकृत्वा जलपूर्णा मेकाशीति कुंभानां
हृत्पतत्रनवकानां मध्यमे मध्यमे को वंशात्वातेषु नवकुंभान् मध्यपूर्वादिक्
मेणान्यस्य मध्ये कुंभेशमुदुवराश्चाद्यचंपकाशोकपलाशाह्वयगोधकरं

तावद्वित्वाजुनवृक्षसंभवंपल्लवद्वादशकं सोमायवनस्य त्वंतर्गताय नम इति
 निःक्षिपेत् ॥ ततः पद्मकरोचनादुर्वंकुरदमपिंजुलं येन पीतसर्वपसितरक्त
 चंदनजातीकुसुमनंद्यावर्तमिति दशकं पूर्वं ॥ यवबीहितिलसुवर्णरजतसमुद्रः
 गामी नदी कूलमृत्तिकाभूम्यसंस्पृष्टगोमयमिति सप्तकमाग्नेयोसहदेवीविः
 सुक्रान्ताभृंगराजमहोषधीसमीशतावरीगुरुचीश्यामाकमित्यष्टकं याम्येकद
 लीफलपूगनारिकेरविरनालिंगमातुलुंगवदेरामलकमिति फलाष्टकं नैऋ
 त्तमंत्रसाधितं पंचगव्यं वातुणो ॥ शस्युदुंबरं श्वत्थपलाशां कषायपंचकं वाय
 वे ॥ सहदेवीवचाशतावरीकुमारीगुरुचीवचाव्याघ्रीति मूलाष्टकं सौम्ये ॥ वल्मी
 कादिसप्तमृत्तिकाईशानकुंभे निधाय ॥ हिरण्यवर्णं हरिणीमिति मध्यमकुंभा
 नभिर्मंत्रशेषान्गंधोदकपूरितान् मध्यमादिकलशानां समन्तात्पूर्वादिक्रमेणा

* मंत्रगोप्यं *
 २६

एवष्टौ विन्यस्य मूलमंत्रेनाभिर्मंत्रसूत्रेणावेष्ट्यांतर्वहिरधस्तादूर्ध्वं च प्रासादं
पंचगव्येन संषोऽस्य मूर्धानं दिव इति वल्मीकमुदा विस्त्रिय स सुदुज्येष्टा इतीशा
नादिकस्थेन मृत्तिका कुंभेन सप्तपथेन ॥ यज्ञायज्ञेति वायव्य कषाय कुंभेन पथ
ः पृथिव्यामिति वात रोगेन पंचगव्य कुंभेन. याः फलिनीरिति नैऋते फल कुंभेन
हृत्सः शुचिषादिति सौम्यस्थ मूल कुंभेन । विष्णो रराटमिति पूर्व कुंभेन सोमोरा
जानेमिति वक्रिस्थ कुंभेन ॥ विष्णु न शुशुरिति याम्य कुंभेन । नमोस्तु सूर्येभ्य इति
मध्यम कुंभेन ॥ इदमायः प्रवहतेत्यष्टाभिः पूर्वादि क्रमेण प्रासादं सहिखरं स्ना
पयेत् ॥ एकाशीति कुंभा संभवे तु गंधोदक पूरिते नैव कलशेन देव्यापकर्मणो
शुं धधमिति संषोऽस्य सूत्रेणावेष्ट्या स्नापयित्वा देव रूपं प्रासादं चिन्तयित्वा प

ताकादिनाशोभायित्वा. गंधादिना पूजयित्वा तस्या धत्ता देवं संविन्य मंत्रेणा प्रासाद
माधिवासयेत् ॥ तद्यथा ॥ ॐ जी सर्व देव मया विन्य सर्व रत्ने ज्वला कृते ॥ यावच्च उ
च्चसूर्यश्च तावदत्र स्थिरो मवेत्यधिवास्य. पिण्डिकावाहन परिवार देवतानां तत्र
मंत्रैः प्रत्येक मष्टा विंशतिसंख्या कंठो मंतिलैः कृत्वा मूल मंत्रेण च चोत्तरशतं कु
त्वा च तस्यो गा विष्णु गायत्र्या दुग्धा क्षीरेण विष्णु गायत्र्या च तं अर्पयित्वा देवाय निवे
द्य द्वादश वास्त्राणां भोजयित्वा विष्णु धर्मैः प्रीयता मिति वदेत् तत आचार्या ये धेनुं द
त्वा रात्रौ जागराणं कुर्यात् ॥ इति प्रासाधिवासनम् ॥ ॥ अत्र ज्येष्ठ मध्यम कनिष्ठा
नां प्रतिमानां सप्त रात्रं पंच रात्रं त्रिरात्रमेक रात्रं सद्यो वा वल्यं तमधिवासनं कुर्या
दिति पञ्चतिकाः ॥ अत्र श्लोकाः ॥ अनेकदिन निर्वत्ये अधिवासन कर्मणि ॥ होमा

नष्टौ सहस्राणि विदधीरन्त्यकृद्यक ॥ तस्मिन्नेकारु निर्वर्त्य कुर्यादष्टोत्तरं शतं ॥
प्राग्वत्सूणां कृतिं दत्त्वा सहजं पतिद्वारया ॥ यद्यपि प्रतिदिनं होममष्टोत्तरं शतं शतं
देशिको मूर्तिभिः कुर्यात्तथा वत् कार्यं समाप्यते ॥ संध्यासु तिसृषु वलिं मंत्रैर्दद्यात्
द्योदितैः ॥ आचार्ये दक्षिणा देया अतिगम्य शुचि शक्तिः ॥ मेजनं च तथा मेभ्यो
देयं वित्तानुसारतः ॥ विना धिजातनं यज्ञः कृतोऽपि न फलप्रद इति ॥ ततो गुरुर्वहि
र्निगत्य प्रासादा मिशुर्यो भूत्वा तं देवतं ध्यायेत् ॥ तथा हि ॥ पादोपादशिलास्त
स्य जंघापादौ ध्वस्तु च ॥ गर्भं चैवोदरं श्लेयं कटिश्च कटिमेखला ॥ स्तंभाश्च बाह
वो श्लेया घंठा जिह्वा प्रकीर्तिताः ॥ शीयः प्राणोऽस्य विज्ञेयो ह्ययानो जलनिर्गम
॥ ब्रह्मस्थानं यदेतच्च तन्नाभिः परिकीर्तिता ॥ हृत्पद्मं पिण्डिका श्लेया पुरुषाप्र

तिमाः स्मृतः ॥ पादकारस्तु हं कारोज्योतिस्तच्च स्मृत्यते ॥ तद्द्विधं प्रकृतस्तस्य प्रति
 मात्मा स्मृतौ बुधैः ॥ तल्लकुंभादधोद्वारं तस्य प्रजननं स्मृतं ॥ शुकनाशा भवेन्ना
 सागवाक्षः कर्ण उच्यते ॥ कायपाली स्मृतस्तु कंधो ग्रीवा वामतः सारिकाः ॥ कलः
 शस्तु शिरो शेषं मज्जादिपरि संहितं ॥ मेदश्चैव सुधा विंशत्युपलेपो मांस उच्यते ॥
 अस्थी निच शिलास्तस्य स्नायुः कारादयः स्मृताः ॥ चक्षुषी शिखरास्तस्य ध्वजा
 केशाः प्रकीर्तिताः ॥ एवं पुरुषरूपं तं ध्यात्वा च मनसा सुधीः ॥ प्रासादं पूजये
 त्पश्चात्तं गंधध्वजादिभिः शुभैः ॥ सूत्रेण वेद्ये देयं वा सस्तत्परि कल्पयेत् ॥
 प्रासादमेव भभ्यर्च्य वाहनं चाग्रमण्डपशुभिः ॥ ततः कुण्डे वा स्नोष्यते इति मंत्रेणाः
 षोत्तरशतं कुत्वा देवमंत्रेण च कुत्वा पूर्णा कुत्वा तं सर्वं कृत्वा ॥ दिवलिहत्वा

वात्मानं निवेद्य प्रणामेत् ॥ यत्र तु स्वयं भूर्देवः प्रागेव वा प्रतिष्ठितः ॥ प्रासादश्च नू-
तनस्तत्रापि तदुत्तरं मंडपं कृत्वा ॥ पूर्वेषु ॥ पुण्यपाहवाचननां दीक्षा देवप्रतिष्ठा-
नमंडपस्थापनं चिंत्नं रणादिकं कुर्यात्तत्र गुरुर्वेश्यांतर्देवता मंडपं कृत्वा ॥ वास्तु-
देवता पूजापि प्रतिष्ठाग्रहपूजा ज्योतिर्भागे तस्य होमशिरव्यादि वास्तुपीठदेवता वा-
स्तुदेवता होमैकाशीतिकलशस्थापनानि कृत्वा तैः प्रासादं क्षालयित्वा यजमान-
मभिषिञ्च्य प्रासादमुत्सृज्येदित्येतावानेव विधिः ॥ अथ मंडपादुत्तरतः पूर्वकल्पि-
तैः शान्तिकलशादिजलैः सपरिवारस्य जमानमभिषिञ्चेषु ॥ ततः आचार्यमूर्ति-
प्रवाहणस्थपत्यादीन्परितोष्य प्रासादोत्सर्गं कुर्यात् ॥ तत्र मासपक्षाशुक्लित्य-
श्मंशिलेष्टकादार्वादिनिर्मितं बलभीजगती प्राकारपरिवारगोपुरपरिवारदे-
वताल्लयसंयुतं नत्तदेवतालोककामः कुलदेवानुग्रहायासुकदेवताधीनये

हस्तुत्तुजामीति कुशयवजलानि सित्वा ॥ देवं नत्वा वासुणाम्भोजयेदिति ॥ ततः प्रा-
तराचर्यामूलमंत्रेण मूर्तिमूर्तिपतिश्लोकपालमंत्रेण प्रतिदेवतमष्टशतमष्टाविंश-
तिवा पूर्णाहुत्यन्तं कुंडे हुत्वा धिवासितां कूर्मशिलां वसुशिलां पिंडिकां च ॥ वातारमिति
गृहीत्वा विद्याभावाद्यमस्त्रमंत्रेण पुष्पादकधारयास्त्रमंत्रेण शतांतीयेन वा प्रासादमः
पुष्पमहाइत्युदिति दमेणोत्तिर्यास्त्रपूतजलेन पुनः प्रोक्ष्य प्रासादस्य द्वारस्य वमध्य-
यवेन यवार्धेन वेशानी सुत्तरां वा प्रित्यस्तानादिसंस्कृत्वा कूर्मशिलां प्राणवेन पंचर-
त्नोपरि निधाय ॥ तत्रैव सौवर्णं कूर्मं द्वारसंमुखं निधाय ॥ तदुपरिरत्नानि न्यस्य षड्विं-
शर्गैर्त्तुतां वा वसुशिलामधिवासितां निदध्यात् ॥ ॐ नमो व्यापिनि स्थिरे श्रवले
ध्रुवे ॥ ॐ श्रीलं स्वाहेति मंत्रेण यथाशक्तिसं पूज्य ॥ त्वमेव परमाशक्तिस्त्वमेवासनधा-
रिका ॥ शैवाज्ञया त्वया देवि स्थानव्यमिह सर्वदेति प्रार्थयेत् ॥ ततो वर्णाधनेन नमः ॥ ४

दाधनेनमः॥ मंत्राधनेनमः॥ भुवनाधनेनमः॥ तत्त्वाधनेनमः॥ सकलाधनेनमः॥ इति स
कलम धानं तदा रूपं तं ध्यायेत्॥ ततः पुण्यारुवाचनं कृत्वा मूलमंत्रेणाष्टोत्तरशतं
कृत्वा षड्विंशत्सु पंचचत्वारिंशत्सु वा ब्रह्मशिलागर्तेषु वा दक्षिणेन सहस्राहस्तेन र
त्नन्यासं कुर्यात्॥ अथ राहिते ब्रह्मशिलोपरि भागे स्वां स्वां पिंडिकां पूर्वपश्चिमानने प्रा
सादे सौम्यप्रणाली दक्षिणे गतानने पूर्वप्रणाली कुर्वतूक्तेन निधाय देवपत्नीं च
केन मंत्रेण पिण्डिकामभि मंत्रयेत्॥ तत्र विष्णोः स्थायनायां श्रीं श्रुते रुद्रस्य गोरीं मि
माय। सूर्यस्यो वस्तु चित्रमित्यादि॥ ततः आत्मतत्त्वाय नमः॥ आत्मतत्त्वाधिपत्यै क्रिया
शक्त्यै नमः॥ विद्यातत्त्वाय नमः॥ विद्यातत्त्वाधिपत्यै ज्ञानशक्त्यै नमः॥ शिवतत्त्वाय नमः
॥ शिवतत्त्वाधिपत्यै इच्छाशक्त्यै नमः॥ इति तत्त्वन्यासः॥ ॥ प्रतितत्त्वं मूर्तिमूर्तिपति
लोकपालाचिन्यसेत्॥ ततः पिंडिकायां ॥ आधारशक्त्यै नमः इति न्यस्य ॥ अनंतासनत

त्वेभ्यो नमः॥ आसनशक्तिभ्यो नमः॥ इत्युक्त्वा भ्यर्च्य॥ सर्वदेवमयी शानि त्रेलोकाका
 दकारिणि॥ त्वां प्रतिष्ठापयाम्यत्र मंदिरं विश्वनिमित्ति॥ यावच्चंद्रश्च सूर्यश्च याव
 देवावसुं धरा॥ तावत्त्वं देवदेवेशि मंदिरं स्मिन् स्थिरा भवेति तां प्रार्थ्य॥ प्राणवंश
 ध्रे॥ वाह्ये घोडशश्चरान्॥ तेषां परितो व्यंजनानि न्यस्य॥ अर्धं तरे रत्नादि विन्यसेत्
 यथा बाह्यपरिधौ यवव्रीहिनिष्ठावप्रियंगुतिलमाषणी वारशालि सिद्धार्थकान्
 वज्रमौक्तिकैर्हूर्यशंखस्फटिकपुष्परागवज्रकानैर्दुर्गप्ररागान् मनःशिलाहरि
 तालांजनश्यामंजनकासीससौराष्ट्रीरोचनागैरिकपारदान् सुवर्णरूप्यताम्र
 यमंत्रपुसीसकांक्षारकूटनीक्षालोहानि श्वेतरक्तचंदनागतश्चर्जुनोशीरवैष्णवी
 सहदेवी लक्ष्मणा चेति॥ तत्र वीजानामभावे यवान् रत्नानामभावे वज्रंधान्
 नामभावे हरितालं ताम्राद्यभावे सुवर्णं शोषधीनामभावे सहदेवी न्यसेदिति॥

एवं न्यस्तानां रत्नानां दिक्पाल मंत्रै रालंभनं कृत्वा पृथिवी मेत कूर्म वाहनानि द्वारोन्मु
 खानि पारदं च तस्मिन्मध्ये श्वभू निधाय गुगुलुरसेन रत्नादिकं स्थिरी कृत्य मधुपायसे
 नश्च भ्रमनु लिप्य वस्त्रेणा कुशकवचेनावगुंशास्त्रमंत्रेणा संरक्ष्य गृहा वै प्रतिष्ठेति
 प्रासादमभिषिचयेन्नादिभ्यो वर्ति दत्वा चामेत् ॥ एवं धि एतिकां प्रतिष्ठाप्य प्रासादाद्व
 हिरष्टदिक्षु स्थण्डिलानि संपाद्य संस्कृत्य तत्तत्स्थण्डिलानामीशान भागेषु अष्टकल
 शान्मंत्रवच्चिन्मस्या निप्रणीय प्रतिस्थण्डिलं पलाशसमिधामष्टोत्तरसहस्रमष्टो
 त्तरशतं मूलमंत्रेणाहुत्वा ज्येनव ॥ नाराय विद्महे वासुदेवाय धीमहितन्नो विष्णु
 ः प्रचोदयात् ॥ इति मंत्रेणाष्टोत्तरशतमष्टाविंशतिमष्टोत्तराहुत्वा चार्घ्यं ष्टदिक्तं
 स्थेभ्यः कुंभेभ्यः पात्रे तोयमुद्धृत्य मूलमंत्रेणाशतकृत्वोभि मंत्र्य प्रतिमास त्रिधौ गः
 त्वा सर्वतीर्थमयमिदं जलमिति ध्यायन् देवमूर्ध्नि भिषिचयेत् ॥ नरसिंहेन कुंभं पूजयेत्
 न देवस्य दिवं धनं कृत्वा मूर्तिं ये सह देव प्रा र्थयेत् ॥ प्रबुध्यस्व महा भाग देव देव ज

महाय

= ८ कुवायो कुवा पृथिवी कुवासः पर्वता दमे कुवं विश्व मिदं जग कुवा राजा विश्वामयं ॥ १ ॥ कुवेते राजा व
 र्णो कुवेदेवो वरुहस्पति ॥ कुवनं इन्द्राग्नि श्रुवा सुंधारयतां कुवं ॥ २ ॥ कुवं कुवे एह विष्वा भू सोमं मृ
 घाम सि ^{अथोत इन्द्र केवली वि सोवली हतस्तु रत्न ८ =}
 गत्यते ॥ मेघश्याम गदापानि प्रभुध्वकर्म लेखणाः ॥ प्रबुधभूधरानंतवासुदेवनमो
 स्तनेति ॥ जलक्षीरकुशाग्रतिलतंतुलयवसिद्धार्थकपुष्पाणि शंखे कृत्वा शंख
 मुद्रपादेवामार्ग्यं दत्त्वा भिष्टवृक्षेण स्यत इत्युत्थाप्य रथमुपवेश्य देवस्य पुरतो गुरु
 रुः पृष्ठतो यजमानः पार्श्वतो मूर्तिपार्श्वं परिभ्रम्य रथादवतार्य प्रासादद्वारसं
 मुखं लिङ्गं कृत्वा ध्वं दत्त्वा प्रासादं पुवेशयेदिति ॥ ततः स यजमानो देशिके देवंप्रिः
 णि कार्यां स्थापयेत्तथा ॥ सुलग्ने ईश्वरं भावयन् श्रमं न्यास इव सहितं सुवर्णं प
 ञ्चभूनिधाय प्रधान पुरुषो यावद्यावच्छं दं तावत्त्वमनया शक्त्या युक्तो त्रैवर्त्ति
 रो भवेति ॥ उल्का कुवायो कुवा पृथिवीति मंत्रं पठित्वा यत्वं यवा ध्वं वोत्तराश्रितमी
 शानाश्रितं वा देवं प्रिणिकाश्वे निधाय स्थिरो भवशाश्वतो भवेत्सुक्ता पिणिका
 लिङ्गांतराले बालुकाशीसकादिभिर्दृढं पूरयित्वा पुनर्न चालयेत्ततो विश्वतश्च
 क्षुरित्युक्ता देवमूर्द्धिरुक्तं निधाय परनिधाय परं देवं ध्यात्वा रुद्रसूक्तं रेवतसा

= ९ नतो देवमूर्तिं रुद्रं वा समुद्राणां प्राणि
 का कुयात् ॥ साय अस्म्य प्राणा प्राणि क्षामं जस्य
 वसु विष्णु राजा अथ यजमानः सामानि कुं रा
 सि क्रियामयवयुः प्राणारवो देवता प्राणावति

छायां विनियोगः ॥ ॐ श्रीं जीं क्रौं यं रं लं वं शं वं संहं सः देव प्राण इह प्राणा ॐ श्रीं जीं क्रौं यं रं लं वं शं वं संहं सः देवस्य जी
 व इह स्थितः ॐ श्रीं जीं क्रौं यं रं लं वं शं वं संहं सः देवस्य सर्वे क्रियाणि ॐ श्रीं जीं क्रौं यं रं लं वं शं वं संहं सः देवस्य वायव्यं न शु

कुर्वते राजा वरुहस्पति इति = ८
 अथोत इन्द्र केवली वि सोवली हतस्तु रत्न ८ =
 इति = ८
 अथोत इन्द्र केवली वि सोवली हतस्तु रत्न ८ =

मणीजत्वा प्रातिष्ठिकां मंत्रान् जयेत् ॥ तत्र विष्णोः ॥ अतशीषु स्य संकाशं शंखचक्रगदा
धरं ॥ संस्थापयामि देवेशं देवो भूत्वा जनार्दनं ॥ रुद्रस्य ॥ असुं च दशबाहुं च चन्द्रार्ध
कृतशेषरं ॥ गणेशं वृषभस्थं च स्थापयामि त्रिलोचनं ॥ अथ ब्रह्मणः ॥ अग्निभिः संस्तु
तं देवं चतुर्वक्त्रं जटाधरं ॥ पितामहमहाप्राज्ञे स्थापयाम्यंबुजोद्भवं ॥ सूर्यस्य स हस्त
किरणं शान्तं मय्यसुरोगणसेवितं ॥ पद्महस्तं महाबाहुं स्थापयामि दिवाकरं ॥ ततो दे
वस्य हृदयं स्पृशेन्न जयेत् ॥ तद्यथा ॥ विष्णोः पुरुषसूक्तं ॥ रुद्रस्य रौद्रं ॥ ब्रह्मणो ब्राह्म
रवेः सौरं ॥ अन्येषां तत्तत्पुकाशकान् मंत्रान् जपित्वा प्राणव्याहृतिशिरःसंहितां गाय
त्रीं प्राणसूक्तं च जपित्वा सान्निध्यं कुर्यात् ॥ विष्णोः पुरुषसूक्तं च जपित्वा सान्निध्यं कुर
यात् ॥ नमस्तेत्यक्तसंगाय संतोषघरमात्मने ॥ ज्ञानविज्ञानरूपाय ब्रह्मतेजो नु
सारिणे ॥ पुण्यतिशयवे गायपुतबाय महात्मने ॥ अव्यक्ताय पुराणाय विष्णो
सन्निहितो भवः ॥ भगवन् देवदेवं शतपिता सर्वदेहिनां ॥ त्वया व्याप्तमिदं सर्वं जगत्

स्थावरजंगमं॥ त्वमिंद्रपावकश्चैव॥ यमो निर्ऋतिरेव च॥ वरुणो मातुतः सोम
ईशानः प्रभुरव्ययः॥ येन रूपेण भगवंत्वया व्यासंचराचरं॥ तेन रूपेण देवेश आ
र्च्यो सन्निधौ भव॥ सर्वमंत्रादिसंयुक्तो लोकानुग्रहकाम्यया॥ अत्रार्चयामहादे
भवसन्निहितः सदा॥ सूर्याचन्द्रमसौ यावद्योवतिष्ठति मेदिनी॥ तावत्त्वया त्रदेव
शिष्या तव स्ते कुर्या प्रभौ॥ इति॥ अथ स्थापितस्य परिवारदेवताः॥ नंदी महाका
लहृषभं भृंगिरिदित्स्कंदो माविनायकविष्णुब्रह्माजयैते द्वा नियमनिर्ऋतिवरुण
वायुसोमेशानास रोगा गंधर्वगृह्यकविद्याधरादीनरुद्रस्य ब्रह्मणो विष्ट्या द
यः॥ विष्णोर्वस्मादयः॥ एवं चंडी विनायकादीनामपि परिवारकल्पनात्ततः कुंडेषु
गहोमः॥ तत्र पूर्वकुंडे हृदयमंत्रेणा ज्वाहुतिविंशतिकां दक्षिणकुंडे शिरोमंत्रेण प
श्चिमकुंडे शिखामंत्रेण उत्तरकुंडे केवचमंत्रेण॥ आचार्यकुंडे नेत्रमंत्रेण॥ पुनः पु
र्वकुंडे स्त्रुमंत्रेणोति॥ ततः आयुधमंत्रैस्तु त्वा प्रार्थयेत्॥ तत्रथा॥ लोकानुग्रहेत्वर्थे

र्थ

स्थिरौ भवसुखासने ॥ सान्निध्यं हि सदा देव प्रत्यहं परिवर्तय ॥ मा भूत्पूजा विरामो
स्मिन्त्यजमानः समृद्धतां ॥ संपालय सतां राष्ट्रं सर्वोपदववर्जितां ॥ क्षेमैरावृद्धि
मत्तुलां सुखमक्षयमश्रुतां ॥ इति संप्राविधिना देवं सांगतं मर्चयेदिति ॥ ततो वहि
रिन्द्रादीनां तन्नाममन्त्रैः स्थापयेत् ॥ विष्णुश्चेचंदुःप्रवरणजयविजयान् ॥ शिवश्चेन्नदिम
हाकालभृंगिगणेशान् सूर्यश्चेदण्डपिंगलमाठरातणान् ॥ अथ शिवस्य वारुणदिपूज
येत् ॥ यस्य सिंहारथे युक्ता व्याघ्राभूतास्तथारगाः ॥ ऋषयो लोकपालाश्च देवस्कन्दः
थावृषः ॥ प्रियागणमातरश्च सोमो विष्णुपितामहः ॥ नागायक्षा सर्गधर्वा ये च दिव्या
नभश्चराः ॥ तमहं त्रयस्य मीशानं शिवं तदमुमायति ॥ आवाह्या मिश्रणं सपत्नीकं हव
ध्वजं ॥ आगच्छ भगवद्गुडां तु ग्रहाय शिवो भवः ॥ आस्यतो भवपूजां मे गृहाणा त्वं नमो नमः ॥

ॐ स्वागतं मनुस्वागतं भगवन्नेन मे नमः ॥ सोमाय स गणाय स परिवाराय प्रतिगृह्णातु म
गवान् मंत्रं वृत्तमिदं मर्च्यमाचमनीयं वासासने वस्त्राणां मिहितं न मे नमः स्वाहेति ॥ आ
गच्छ भगवन्निष्पादिका मंत्रादुहेन सर्वसाधारणाः ॥ एवं संपूज्य दक्षिदुग्धं घृतं मधुश
र्कराद्यैः समंत्रैर्मध्ये सुगंधजलैः स्नापयेत् ॥ ततो यजाग्रतः ततो विराट् सहस्रशी
र्षाः अमिताशूरनोः पुरुष एवेदं त्रियाहूर्ध्वं येनेदं नत्वा वान् इति चतुर्हत्वा जपेत् ॥
प्रतिपर्यायं च जलेन देवस्य पादौ नाभिं वक्षः शिरश्च स्पृशेत् ॥ ततो लिंगं धारयेत्
भगवन् देवदेवेश धर्मकामार्थमोक्षदः ॥ विद्याविद्येश्वरैर्गणैर्लोकपालकैः ॥
देवदानवगंधर्वैश्चैश्वकिन्नरैः सह ॥ अस्मिन्निंगे महादेव सर्वदा वस वै प्रभो ॥ सुं
सामनुग्रहार्थाय पृथिव्यां श्रेष्ठोऽप्रभो ॥ परावरेण भावेन स्थातव्यं सर्वदा त्वया ॥ स

र्वे विप्रहरः पुंसां सर्वदुःखहरः सदाः ॥ सर्वदा यजमानस्य इच्छा संयत्करो भवः ॥ नमस्ते
सर्वधर्माय संतोषविजितात्मने ॥ ज्ञानविज्ञानतृप्ताय ब्रह्मतेजोयशालिने ॥ नमस्ते
शुद्धदेहाय पुरुषाय महात्मने ॥ स्थापकानां मूर्तिदानां शिल्पिनां च विमो सदाः ॥ ग्राम
देशानुपानां च शान्तिर्भवतु सर्वदा ॥ पूजकाराधकानां च भक्तानां भक्तवत्सलः ॥ स
र्वेषां च जगन्नाथ इच्छा सिद्धिप्रदो भवः ॥ चंडाकारवनिपयंतं लिंगे स्मिन् परमेश्वरः ॥ स्था
तव्यमु मया साक्षं सर्वलोकानुकंपया ॥ यावच्चंद्रश्च सूर्यश्च यावत्तिष्ठति मेदिनी ॥
तावत्त्वया त्रस्थानव्यं स्वेच्छया लीलया प्रभोऽति ॥ ततः पुरुषसूक्तेन विष्टोः बोडशो
पचारं कृत्वा पुण्यमंत्रैरन्यैर्वस्तुत्वा पुनः प्रार्थयेच्च ज्ञानतो ज्ञानतो वापि यावांछि
दिरनुष्ठितः ॥ स सर्वस्वप्रसादेन समग्रो भवतां ममेति ॥ शिवस्वामि ॥ ज्ञानतो ज्ञान

तोवापि भगवन् यत्कृतं मया ॥ तत्सर्वं पुण्यमेवास्तु त्वत्प्रसादादधोक्षजेति ॥ अथ क
र्त्तृनामयुते देवस्य नाम कुर्यात्सर्वदा व्यवहारार्थं ॥ तच्च विष्णोरनुकस्वामी अमुक
नारायण इति वा शिवस्यामुके श्वरभानो अमुकादित्य देव्या अमुके श्वरी गणपतेः अ
मुकविनायक इति ॥ ॥ अथ नैमित्तिके दोषे प्रायश्चित्तं ॥ अत्र स्थाप्यमाने देवाः
र्वायां लिंगं वा यांयां दिशमुपाश्रयेत्तत्तदिगीशमंत्रेणाष्टोत्तरसंख्यया समीपे
लाशा न्यतरसमिधो मन्त्रिलहोमं वा जुत्वा पूर्णं जुत्पतं कुर्यात् ॥ दिगीशमंत्रास्तु
॥ त्रातारमिधमिन्पादयः प्रतिष्ठाः ॥ त्रत्राचार्यदक्षिणाक्रमतो गजो मेधो महिषो
जः शुक्तिमुक्ताफलस्रग्बस्त्रयुग्माधेनुवृषभश्वादिकाः ॥ तत्र स्थाप्यमाने देवेश
दोस्थाने च प्रांते स्फुटिते वा शान्त्यर्थं मूलमंत्रेणाष्टोत्तरशतं जुत्वा प्रतिष्ठाहोमं क

यात्र॥ शिवाय स्थिरो भवत्वा हा शिवाया प्रमेयो भवत्वा हा॥ शिवाया नादिवो धोः
भवत्वा हा॥ शिवाय नित्यो भवत्वा हा॥ शिवाय सर्वतो भवत्वा हा॥ शिवाया विनाशो
भवत्वा हा॥ शिवाया विद्यो भवत्वा हा इति॥ ॥ अथ सर्वशान्त्यर्थं मद्योरमंत्रेणाष्टौ
तश्शान्तं स्विष्टं कृतं कृत्वा सर्वपापं क्षित्तं च कृत्वा पूर्णं कृत्वा ईशाने वलिं दत्वा च मय
शोभना सने यजमान उ धेवेश्वांश्च वरुणा साम्ना मंत्रान्तरैश्चाभिषिंचेत्॥ ॥ अथावा
र्यं पूजनं॥ तत्र यजमानाचार्यं मुपवेश्य सत्कृत्य मंगोत्तरं सहस्रं चर्चं वा। चुः
बभौका दशकं पंचैकां वा सालं कृतां यथाशक्तिसन्निधाय देशकालौ संकीर्त्य देव
प्रतिष्ठा सिध्यर्थं इमां दक्षिणां तुभ्यमहमाचार्यसंप्रददेन ममेत्युक्त्वा तद्धस्ते गो
पह्ना दिसकुशतिलयवज्रलंघिषेत्॥ विज्ञापयेच्च। भगवन् सर्वधर्मज्ञ शिवधर्म
परायणः॥ सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञ शिवशास्त्रविशारद॥ अनादिजन्मसंसारैरुपमे

विधिः

ये भवा एवि ॥ अद्य मे सफलं जन्म अद्य मे सफलं धनं ॥ अद्य मे जनकोक्तिरस्य
मे परमं पदं ॥ मोचितो हं त्वया नाथ दुःखेया इव वंधनात् ॥ ईशवा तत्त्वया यस्मा
त्प्रवेनेव महा एवि ॥ मुक्तो हं सर्वसंसारोऽपन्नो हंतवान्निके ॥ ज्ञानतो ज्ञानतो
वापि यन्मूनं यत्कृतं मया ॥ तत्सर्वं पूर्णमिवास्तु त्वत्प्रसादान् समस्तमे ॥ इति तु
रुरपि ॥ समस्तजगदुत्पत्तिस्थितिं संहारकारके ॥ शिवः सानुचरस्तादृक् सर्वदा
सर्वकामदः ॥ इत्यहीनं तु यत्किंचिद्वैद्यहीनं तु यद्भवेत् ॥ तत्सर्वं पूर्णमिवास्तु प्र
सादान् कारणास्पदं ॥ स्थापकस्य मूर्तिपानां वाणिनां शिल्पिनां तथा ॥ सराशु
पार्थिवानां च शांतिर्भवतु सर्वदा ॥ मित्रपुत्रकलत्रैश्च मित्रवलवाहनैः ॥ का ३५
रणस्य प्रसादेन सर्वलोकेश्वरो भवेत्पुनकायजमानाया शिखंदद्यात् ॥ ततः
स्थापकमूर्तिं जपि अतिवक्ष्यति देवज्ञानं पूज्यतेभ्यः शक्तितो दक्षिणां दद्याः

प नः

त॥ अधिवासनं स यो वा वडुकालसाध्यं वा तत्र सद्यः पक्षे वक्ष्यमाणमधु कुंकु
मादिसर्वद्वयेस्तदिन एव देवं लेपयेत् ॥ अने तु प्रथमे ह नि कुंकुमे न देवं लेपयि
त्वा पूजयेत् ॥ द्वितीय दिने तु हरिजा सिद्धार्थ चूर्णेन ॥ एवं तृतीय दिने पिष्ट सि
त चंदन यव चूर्णेन ॥ चतुर्थे मनः शिला प्रियंगु चूर्णेन सर्वलेपन इव्येषु कपि
लाद्युत मिश्रणं ज्ञेयं ॥ प्रतिमानं लेपत्रये दिनत्रये क्रमेण कृत्वा शेषलेपाश्च
तुर्थ दिने युगपत्कृत्वा त्रिसंध्यं वलिदानं च निर्वर्त्य प्रति कुंडे हवनं संघादयेत्
शांति होमं च अतिजः कर्तुं रित्यनेक दिने निर्वर्त्त्या अधिवासनं ज्ञेयं शिवस्पयदा
प्रतिष्ठात्तरकालं सप्तसु दिनेषु मधु कुंकुमादिलेपाः क्रियन्ते तदाष्टम दिने
क्षपनार्चमादिर्महानुत्सवो विधेयः ॥ इति सर्वदेव प्रतिष्ठा विधिः ॥ ॥ अथ
वातुधी कर्म ॥ तच्च तुर्थ दिने द्वितीये वा कुर्यात् ॥ तत्र प्रायुक्त एवाचार्ये ह्यतिपय

जमानहारपालादिभिः सह मंडपं पश्चिमद्वारेण प्रविश्य ॥ तत्र महास्नानसंभारा
दिकमुपकल्पयेद्या प्रादक्षिण्येन गत्वा कुंडे स्थापितदेवत्वं च तं प्रयित्वा पंचव
स्त्रभिरंगसहितैः सहस्राहुतिं कुर्यात् ॥ ब्रह्ममंत्रायथा ॥ ईशानसर्वविद्यानां । तस्य
तुषाभ्यविद्महे । अद्योरेभ्यो अद्योरेभ्यो वामदेवायः सद्योजातं प्रपद्यामीति प्रायुक्ता
॥ अंगमंत्राः । अपि अद्भ्यः संभृतः वेदाहं । प्रजापतिश्चरति ॥ यो देवेभ्यः वेतं ब्राह्म
णिति । तत्र अक्षिजो घृतेन तिलैर्वा त्वकुंडे शुश्रूष्योत्तरशतं कृत्वा गोरीर्मिमाये
निमंत्रेण जुहुयुः ॥ ॥ इति शिवस्य चतुर्थीकर्मः ॥ एवमन्यदेवविवक्षयेषु ॥
पूर्ववत्स्थापितं देवत्वं च तं प्रयित्वा मंत्रैः पत्नीमंत्रैश्च सहस्रं होमं कुर्यात् ॥ अ
क्षिजोऽपि घृतेन शतं शतं प्रति कुंडे कृत्वा पूर्णाहुतिं जुहुयुः ॥ ॥ पुरुषुशालि
तोयेन मूर्तिसिक्तानिर्माल्यमपसार्य पुनः पूजयित्वा काशीति घटान् पूर्ववत्स्था

पुस्तकपथेत् ॥ यथा ॥ पुराणां तरोक्तप्रकारेण पूजयेत् ॥ तत्र दध्यक्षतकुशायक्षी
रक्ष्वायवसिष्ठार्थकपुष्पफलतोयान्वितमर्घ्यपात्रमासायकलशाष्टशतसहस्र
मष्टशतमष्टौचतुरोवाकलशान्सौवर्णनिराजतान्नाम्नानूरीतिकक्षीमयान्मन्त्रः
यान्चोपकल्प्य ॥ तेषु शन्नो देवीरापो हि वेति मंत्रैरुद्धृतं तीर्थजलं प्रक्षिप्य ॥ मृजोम
यदक्षिणीरमधुघृतशर्कराप्रक्षिपुष्पफलकुलैरन्तर्गंधपंचगव्यादिकंच प्रक्षिप्य
ततः समुद्रं चः प्रहिणोमीति मंत्रेण देवायार्घ्यं समर्प्य पुस्तकपथेत् ॥ तद्यथा ॥ पंचनम
इति पंचगव्येन दक्षिणावा इति दध्ना आप्यायस्वेति क्षीरेण तेजोसीति घृतेन मधु
वातेति मधुना देवस्य त्वा सरस्वत्यै भैषज्येनेति पुष्पोदकेन परिवाजयति रितिर
त्नोदकेन देवस्य त्वेति ॥ कुशोदकेन अग्न आयाहीति फलोदकेन समुद्रज्येष्ठा इ
ति पूर्वकल्पितशीतजलेन च सोः पवित्रमिति सहस्रधाराकुंभेन नतस्तूष्णीं स्रपनं

ततः श्रंधस्थांधो धइति पंचवर्णसूत्रेण नीराज्यवलिंहरति॥ सुचंतु मासपथ्यादि
तिकौतुकं विमुच्य सुगंधवस्त्रेण पंचनश्रइति देवं परिमार्ष्टि॥ मंदकिंन्यास्तु य
द्यारि सर्वपापहरं शुभं॥ तदिदं कल्पितं देवसम्पगायम्यतां त्वये त्वाचमनीयं
निवेदयेत्॥ देवसूक्तसमायुक्ते यज्ञसामसमन्विते॥ सर्ववर्णप्रदे देववाससी
ते विनिर्मिते निवस्य शुभं॥ शरीरं ते न जानामि वेष्टाने वचने वच॥ मया निवेदि
तं भक्त्या चंदनं प्रतिगृह्यतामिति॥ कुंकुमकर्पूरयुक्तं चंदनं॥ मणिमुक्ताप्रवाला
द्यैस्त्वेणैरूपैर्मया कृता॥ पूजास्तु देवदेवेश प्रसादाद्भवतस्तवेति पुष्पं॥ वनस्य
तिरसो दिव्यो गंधाश्च सुमनोहरः॥ आद्येयः सर्वदेवानां हृषोयं प्रतिगृह्यतामिति
भूपः॥ त्वंचंद्रस्त्वं रविर्विष्णुस्त्वं रत्नानि कुताशनः॥ त्वमेव सर्वज्योतिर्विदीपोयं
प्रतिगृह्यतामिति श्रुत्वा चत्वारिंशतावादी ये रारात्तिकं॥ अन्नं चतुर्विधं त्वादुर

सैवद्विःसमन्वितं॥ भक्षभोज्यसमायुक्तं नैवेद्यं प्रतिगृह्यतामिति नैवेद्यं॥ सभूषा
यतेन नम इति भूषणानि दत्त्वा॥ पूर्वकृतं होमं निवेद्यं प्रार्थयेत्॥ यन्मया भक्तियोगे
न पत्रं पुष्पं फलं जलं॥ श्रावेदितं च नैवेद्यं तद्गृहानां नुकं पया॥ मंत्रहीनं क्रिः
याहीनं भक्तिहीनं जनार्दनः॥ यत्पूजितं मया देव परिपूर्णं तदस्तु मे॥ ततः पुनर
ष्टोत्तरसहस्रं मूलमंत्रेण कृत्वा गानोदशांशेन पूर्णां कृत्वा स्वस्तिवाचनं का
रयित्वा इन्द्रादिभ्यो बलिं दत्त्वा च म्यशेषं समापयेदिति॥ इति चतुर्थीकर्मविधिः॥
॥ ॥ अथ शैवे चण्डपूजा॥ चतुर्थीकर्मदिने दिनांतरे वा शुभकालिं गप्रतिष्ठां
गतया चंडप्रतिष्ठां करिष्य इति संकल्प्यः प्रासादादहः गर्भगृहार्धसूत्रांतराले
ईशान्याचंडस्थाने पीठदोचंडमूर्तिसंस्थाप्य पूजयेत्॥ तत्र ध्यानं॥ रुद्रांगे प्रथमं
चंडेकज्जलामंभयानकं॥ शूलं दण्डधरं रौद्रं चतुर्वक्त्रं चतुर्भुजं॥ मुखे प्राणीमहा

ज्वालं रक्तं घादशलोचनं ॥ जटा मुकुट खण्डेन्दुमण्डितं फणिकंकणं ॥ बालयज्ञोप
वीतं च साक्षसूत्रकमण्डलं ॥ श्वेतपद्मासनासीनं भक्तिप्रह्लातिनाशनमिति ॥ एवं
ध्यात्वा ॥ ॐ चण्डासनाय नमः ॥ चण्डमूर्तये नमः ॥ ॐ धुनिचण्डेश्वराय हुं फट् स्वाहे
ति मंत्रेणावाह्य ॥ ॐ चण्डहृदयाय हुं फट् नमः ॥ ॐ चण्डशिरसे हुं फट् नमः ॥ ॐ च
ण्डशिखायै हुं फट् नमः ॥ ॐ चण्डकवचाय हुं फट् नमः ॥ ॐ चण्डास्त्राय हुं फट्
नमः ॥ करयो रत्नं ॥ ॐ चण्डसंयोजाताय हुं फट् नमः ॥ ॐ चण्डवामदेवाय हुं फ
ट् नमः ॥ ॐ चण्डशिराय हुं फट् नमः ॥ ॐ चण्डतुल्याय हुं फट् नमः ॥ ॐ चण्डेशाना
य हुं फट् नमः ॥ इति न्यासान् कृत्वा प्रोक्तशोपचारैः संपूज्य विज्ञापयेत् ॥ यावत्तिष्ठ
तिलोके स्मिन् देवदेवो महेश्वरः ॥ तावत्कालं त्वया देवस्थातव्यं शिवसन्निधौ वि
ति ॥ ततो दिवलिं दत्वा भूतानि विज्ञापयेत् ॥ यथा ॥ यावत्कालं महादेवो लिंगमा

श्रित्पतिष्ठति॥ तावत्कालं तुरक्षा र्थं पूयंतिष्ठतिसर्वदिति॥ ततो युतः॥ कर्मशेषं सं-
पाद्य मडाशने यजमानमुपवेश्यामिषिंचेत्॥ तत्र देवस्य त्वेति॥ शन्नो देवीति श्रा-
द्यर्वणसाम सुरास्त्वेत्यादयश्च मंत्राः॥ ततो यजमानो महाजलाशयेव भृद्यस्त्रानं
कृत्वा मंडपमागत्य गुर्वादीन्संपूज्य हिरण्पादिदक्षिणां दत्त्वा सोऽपस्करांगो वदयात्
युतश्च॥ समस्तजगदुत्पत्तिस्थित्यनुग्रहकारकः॥ शिवः सानुचरस्तद्वत्सर्वदा सर्व-
कामद इति मंत्रेण शिवो दयात्॥ यथाशक्ति ब्राह्मणभोजनं कविञ्जो नास्तीति वि-
विक्रमः॥ वाणालिंगे च लोहचसिद्धलिंगे स्वयं भुवि॥ प्रतिमासु च सर्वा सुनचंडो धिक्
तो भवेदिति॥ इति चंडपूजा॥ ॥ अथ चलप्रतिष्ठावैधायनाष्टकं॥ तत्र शुचौ देशे
मंडपं तदन्तप्रतीच्या मुदीच्यामी शान्यां वा कुंडं तदुत्तरतः स्नानोपकरणानि नैऋते वा
स्तुमंडले मध्यवेश्यां सर्वतो मडादिमंडले॥ तदुत्तरतः स्वस्तिको घटश्चाथ्या स्थानं च कुरु

त्वा॥ पूर्वदिने प्रतिष्ठादिने वा॥ गणेशपूजापुण्याहवाचनं मानुषपूजाभ्युदयिकश्रा-
 दानि कृत्वा गुरुमष्टौ चतुरोवाक्रान्तिजं हत्वा पूजयेत्॥ ततो गुरुमंडपप्रतिष्ठामग्नि-
 स्थापनं च कृत्वा स्थाप्य देवत्वं नैवारं च संस्तवयित्वा ज्येष्ठा भागाने घृताशादिसमिधां प्र-
 त्येकमष्टसहस्रमष्टशतं वा प्रतिदेवतं लोकपालमंत्रैर्वा हृतिभिर्वा जुहुयात्॥ त-
 वत्संख्याकमाज्यहोमं कृत्वा स्थाप्य देवताकमंत्रेणासमितिलाज्यानां प्रतिद्वयं दश-
 जुतींश्चिह्नकृतजुत्वाष्टसहस्रमष्टशतं वा स्थाप्य देवतामंत्रं जपेत्॥ अथ यजमानो
 गुरवे वरं दद्यात्॥ ततो गुरुदेवं पंचगव्यं पंचामृतं शुद्धं कृतं तन्मंत्रैः शन्नो देवीरिति
 संस्मृत्य कलशेन च संस्त्राय श्रीखंडाद्यैरनुलिप्योत्सोदकेन प्रक्षाल्य पुनश्चतुर्भिः क-
 लशैः समुद्रज्यैश्चाश्याद्यभिषेकमंत्रैश्चतुर्भिः क्रमेणाभिषिष्यः॥ भद्रपीठे निवेश्याद्यैक-
 लशानोऽथ पूर्णान् पूर्वदिक्क्रमेणाकुंभैः स्थापयेत् तत्र मंत्राः श्रापो हि षेति ऋचः हिरण्य-
 १ = संस्थाप्य सप्तमं पल्लवान् कुशान् शांभुदं कपसवरणोदकं यवान् पुष्पाणि फलानि च क्रमेण निक्षिप्य स्था-

३२
 प. ॥ १५

वर्णाः शुचय इति चतुष्टयं पवमान सुवर्जन इत्यनुवाकश्चेति ॥ ततो वाससी परिधाः
यो पवीतं दत्वा गंधपुष्पधूपदीपैः संपूज्य ॥ यै रैरष्टभिर्दीपैर्नीराज्य हिरण्यगर्भ इत्य
ष्टभिर्हिरण्यशलाकां गृहीत्वा चित्रं देवानामित्यर्घ्यं देवनेत्रे उन्मील्य अंजसित्वाः
धरमित्यंतं जपित्वा पुनर्मधुघृतशर्करादिभिर्देवस्य त्वेत्यभ्यंजयेत् ॥ मंत्रान्ते ॥ अन
ज्मीति वाक्यशेषः ॥ ततो भस्मभोज्यादिदर्शयेत् तदाग्रे कोपिनतिष्ठेत् ततो दर्भेष्वासी
नोदर्भाभ्यामभ्यर्च्यमाणं पुरुषं सूक्तेन स्तुत्वा वंशपात्रे यंच वर्णां रवितमन्त्रं प्रक्षिप्य दे
वं नीराज्य ॥ ॐ नमो भूताधिपतये दीप्तचूलधरायो माघतये सर्वविद्याधिपतये रुद्रा
य नमः ॥ नमः शिवमूर्तिं कर्मास्तुत्वा हिति बलिं दत्वा च मेत् ॥ ततो मंडले देवतां
धादिना संपूज्य स्थाप्य देवं तत्तद्विंशतमंत्रैरावाह्य कर्त्तुं कार्या प्रतिष्ठाप्य गंधाद्यैः संपू
ज्य कुंडे मंडले देवतानां मंत्रैर्दर्शयद्दर्शयित्वा ॥ शय्यायां देवमारोप्य पुरुषं

सूक्तोत्तरनारायणाभ्यां ब्राह्मणैः सहोपनिषत्ति ॥ ततो देवेषु रुद्रात्मने नमः ॥ प्राणा
 त्मने नम इति शरीरे व्यापकं न्यसेत् ॥ प्रकृति तत्त्वाय नमो हृदि ॥ रस तत्त्वाय नमो वक्त्रे
 ॥ गन्ध तत्त्वाय नमः पादयोः ॥ श्रोत्र तत्त्वाय नमः कर्णयोः ॥ त्वक् तत्त्वाय नमः ॥ सर्वशरीरे ॥
 बहुस्तत्त्वाय नमश्चक्षुषोः ॥ जिह्वा तत्त्वाय नमजिह्वायां ॥ घ्राण तत्त्वाय नमो घ्राणे ॥ वा
 क्तत्त्वाय नमो वाचि ॥ पाणि तत्त्वाय नमः पाणौ ॥ पाद तत्त्वाय नमः पादयोः ॥ पायु तत्त्वा
 य नमः पायोः ॥ उपस्थ तत्त्वाय नमः उपस्थे ॥ पृथिवी तत्त्वाय नमः पादयोः ॥ आप त
 त्त्वाय नमो वक्त्रे ॥ तेजस्तत्त्वाय नमो हृदि ॥ वायु तत्त्वाय नमः घ्राणे ॥ आकाश तत्त्वाय न
 मः शिरसि ॥ रुजस्तत्त्वाय नमः ॥ तमस्तत्त्वाय नमः ॥ सत्वस्तत्त्वाय नमः ॥ देहस्तत्त्वाय नम
 इति देहे ॥ तमोऽपि पुरुषसूक्तं न्यासं कृत्वा संपूज्या धिवासयेत् ॥ ततो मंडलशय्ययो
 र्मध्ये गंतव्यं ॥ मंडलदेवतानामुपहारनिवेदनं ॥ तत्र सर्वान्निब्रह्मणे ॥ घृतान्नं सादक

जयेद्यथाशक्तेयतिवलार्चप्रतिष्ठा॥ ॥ अथ जीर्णोद्धारविधिः॥ अग्निपुराणे॥
जीर्णोद्धारविधिमावदेत्॥ लक्ष्मो जितं च भग्नं च स्थूलं च ज्वरुतं
तथा॥ संयुटं स्फुटितं च गंगलिंगमित्येवमादिकं॥ इत्यादिदुष्टलिंगानां न्यायापि
तीतथा वृषः॥ लक्ष्मो जितं वाणादिधर्मणा तद्विधिना स्थापितं तत्तत्र स एव रहितं
भग्नमनेकसकलीभूतं स्थूलं पिंडिका ननु रूपं च ज्वरुतं विद्युदतं संयुटं स्फुटं स्फुटं
जितमेकदेशेन भग्नं वा गंगलिंगाद्यादि रहितं आदि वदेन च जालस्थुष्टादी
नां ग्रहणं पिंडी वृषयोर्दुष्टत्वे तयोरेव न्यागो नलिंगस्य चालितं चालितं निम्नं प्रय
यं विषमस्थितं॥ दिग्मुटं वा तितं लिंगं मध्यस्थं पतितं तथा॥ एवं विधं च संस्थाप्य
निर्ब्रणं च भवेद्यदि॥ नादेयेन प्रवाहेण तद्व्याक्रियते यदि॥ ततो न्यत्रापि संस्था
प्यं विधिदृष्टेन कर्मणेति॥ निम्नं सामंतभूभागान्निम्नाधोभुवि व्यवस्थितं॥ विष

मस्थितं यत्र पूजादिकर्तुं न शक्यते तस्मिन् देशे व्यवस्थितं ॥ दिग्मुखं विशेषविध
भावेऽपि उदगतिरिक्तदिक्प्रणालीकं पातितं गतादौ मध्यस्थं संपूर्णं पिंडिका
श्वध्वं तर्गतं प्रासादमध्यभागे स्थितमित्यपि केचित् ॥ एवं विधमित्यनेन लक्ष्मो
ज्जितमग्नस्तुटितविशुद्धतातिरिक्तानां ग्रहणं ॥ तेन जघन्यो निर्बुणशब्दोऽपि ल
क्ष्मोज्जिताद्यतिरिक्तानामेवोपलक्षकः ॥ पीठाच्चालितं लिङ्गं निर्दोषं तु भवे
द्यदि ॥ ततो वै स्यादप्येतन्न जपेन्न क्षमद्योरकं ॥ तज्जेत्स दोषितं लिङ्गं अपवाधैः
श्रुसेवितं ॥ लिङ्गान्तरं प्रतिस्थाप्य विशुद्धिमधिगच्छतीति सिद्धान्तशेखरोक्तेः ॥
तत्रैव लिङ्गादीनां वजीर्णानां प्रोच्यते विधिरुक्नुते ॥ सर्वारिष्टविनाशार्थं सर्व
प्राणिहितार्थकः ॥ लिङ्गस्य पिंडिकायां च प्रतिमासु खलिङ्गयोः ॥ सर्वेषां परिवा
राणां हर्म्यप्रकारयोस्तथा ॥ उद्धारश्चावृत्तिं प्रोक्ता योऽधारे हेतुरुच्यते ॥ आरुतिः

पुनः संस्कारः ॥ स्फुटिते खण्डिते न गेदधे वा शनिना मिना ॥ उन्मत्तैः शत्रुभिश्चोरैः क
रिणा सोतसा हते ॥ लिंगे पीठादिके वापि विशीर्णे काल पर्ययात् ॥ देहं जीर्णं यथा
देही त्यक्ता न्यदुपगच्छति ॥ लिंगादी न्यति जीर्णानि तथा मुंचन्ति देवताः ॥ खण्डितं च
एतिल्लिंगं प्रेताद्या आश्रयंति च ॥ लिंगाग्रं सत्त्वशून्यत्वा तथा च बहुभिरासताः ॥ कर्तुं न
पाणां शस्यत इमस्य विशेषतः ॥ पीठाकुर्वन्ति ते सुग्रां दुर्भिक्षं भरणं दिकं ॥ तस्मा
त्सर्वप्रयत्नेन कुर्यादुद्धरणं क्रियां ॥ स्वायं भुवे च देवे च वा एतल्लिंगे तथैव च ॥ अथ
मिथ्यासुरैर्देवेस्तत्त्वविद्भिः प्रतिष्ठिते ॥ लिंगे जीर्णादि दुष्टे पि नोद्धारं तत्र कारयेत्
इदमपि स्वायं भुवा दिव्यक्तिविषयं ॥ न तु देवास्तद्यक्तिनाशे न तत्स्थानस्थापिते
दानीं न तादृशव्यक्तिविषयं ॥ स्वायं भुवादि लिंगानां जीर्णपीठं परित्यजेत् ॥ उक्ते जी
र्णादिभिर्दुष्टं मानुषं तु परित्यजेत् ॥ दिशूढं प्रति तं स्थाना मध्यस्थं सोतसा हतं ॥ चै

राद्येस्वाहृतंलिंगंस्थापयन्निर्बुणं पुनः॥ लोहाद्यैश्चिन्नभिन्नांगसंधायस्थापयेत्पुनः॥
 सुवर्णाद्यवलोहनिर्मितंलिंगं देवाद्रनसप्तदेवंसज्जं कृत्वा पुनस्थापयेदित्यर्थः॥ वा
 ऊपादशिरोहीनंकार्णनासास्यहीनकौ॥ तादृशीं परिवारणां प्रतिमां परिवर्जयेत्॥
 यदुच्यं यत्प्रमाणं चलिंगं वा प्रतिमापि वा॥ तादृक्तेनैव मानेन तद्व्येण प्रकल्पयेत्
 कारयन् नान्यमानेन नान्यद्व्येन तत्पुनः॥ नान्याकारं च नान्यत्रस्थापयेत्तद्गुह्यं तम
 सोतसापहृतेलिंगे प्रासादेवान् दत्तः॥ तां समीपगते देशे स्थापयेद्वाध्वजिति॥
 प्रासादेपतिते हर्म्यगोपुरे मंदपादिके॥ तदाकारं च तद्व्येस्तन्मानं तत्र कारयेत्॥ क
 र्मयोग्याशिलाग्राह्या दृढकाश्च तथा विधा॥ हीनद्वयकृतं हर्म्यं श्रेष्ठे द्व्येः समाचरेत्
 ॥ हीनं वाप्यधिकं मानं माकारं वा न कारयेत्॥ एवमुक्तेन मार्गेण दोषैस्तैर्विचार्य
 च॥ लिंगघीडादिकं जीर्णं तदुद्धारं तथा चरेत्॥ तिथिनक्षत्रवारादितदर्थं न विचारये
 त्॥ जीर्णस्य धारणो दोषमजीर्णं चालने तथा॥ तस्मान्न धारयेज्जीर्णमजीर्णं रक्षयेदुध

सुस्थितं दुस्थितं वापि शिवलिंगं न चालयेत् ॥ शतेन स्थापनं कुर्यात् सहस्र एतु चालयेत् ॥
॥ अथ स्थापनं कस्य वाक्यं चेति एतन्मन्त्रं यथा गमं ॥ नित्यं पूजादिभिर्भुक्तं जीर्णं अथ मण्डपः
स्थितं ॥ हीनं पूजादिभिर्लिंगं मज्जी एतु पदुस्थितं ॥ देवतोऽस्यापि तं लिंगं मोहाद्विप्रत्वं मा-
गतं ॥ तल्लिंगं दुस्थितं वापि तत्रैवैरिति निश्चितं ॥ सहस्रादिकहेमेन तस्य चालनं मीरितं ॥
स्थापनं शतेन होमेन तस्य लिंगस्य चोदितं ॥ एवं बहुविधैर्मन्त्रैर्दोषाश्च बहुचोदितं ॥ परीक्ष्य
कुधाताश्च जीर्णं लिंगं समुद्धरेत् ॥ ह्यशीर्वागमेपि ॥ जीर्णोऽपि विधिं कृत्वा संक्षेपान्पुत्र-
वीमिने ॥ चालितोत्पातिताद्भूमिकेन चित्पापकर्मणा ॥ चंडालवत्पसंस्पृष्टं दूषितावक्रि-
ता च यथा ॥ स्वयमापतिता जीर्णानि दीवेगादिपातिता ॥ अथ पुण्यजलसंस्पृष्टा विप्रसूत-
यदूषिता ॥ पातिता चर्चिताश्चैव विण्मूत्रादिविदूषिता ॥ सवृणालक्षणापेता संस्का-
र्यादेशिकेन तु ॥ भूमिलिंगमीश्वरपतिता च चंडालवतीति स्पृष्टा ॥ असंस्पृष्टा निषिद्ध

स्पर्शः॥ जीर्णा कालवाकुल्येन सारादिसंवधेनेव विशीर्णा सवणा एकदेशभग्नादेशिक
 उपासकः॥ पूर्वोक्तेन विधानेन वैदिकेन सुरोत्तमः॥ अचलां दूषितामेवंस्था पयेद्विधि
 नोद्भूतां॥ पूर्वोक्तेनाचलार्चप्रतिष्ठाप्रकारेण एव विधि नोद्भूता पीत्यन्वयः॥ वक्ष्य
 माणा प्रकारेणोद्भूता मित्यर्थः॥ पूर्वप्रीठं परित्यज्य यदन्यदपि न कृतं॥ ततो यद्योक्त
 विधिना प्रासादसंनिवेशये॥ दुष्टं पूर्वसनं परित्यज्या न्यस्मिन्नप्रासादगतश्रासने य
 द्योक्तेनाचलार्चस्थापनप्रकारेण पुनःस्थापयेदित्यर्थः॥ अतिजीर्णातिद्यावंगां
 दारवीं शैलजामपि॥ परित्यज्य न्यसेदन्यां पूर्वोक्तविधिना गुरुः॥ संहारविधिना तः
 त्रै मंत्रांसंहृत्य देशिकः॥ सहस्रं नारसिंहेन कृत्वा ता सुदुरेदुहः॥ संहारविधिं प्राति
 लोभ्ये न मंत्रां कलाः॥ संहृत्योद्भूता नारसिंहेन नृसिंहमंत्रेणः होमद्वयमाज्यमन्या
 नादेशात्॥ वृषसंयोजयित्वा नुमंत्रेणोद्भूतः देशिकः॥ दारवी दारये दक्षौ शैलजां प्र

क्षिपेज्जले॥ धातुजारत्नजांवापि प्रक्षिपेन्मकरालये॥ अग्राधेवान्यतोयेवाक्षिपे
नद्यांमहाजले॥ वृषं वृषोवा रज्ज्वासं योज्य मंत्रेण पाशुपतेनोदाहयेदिति त्रिविक्र
मः॥ यानमारोप्य जीर्णां चिह्नं यवस्त्रादिना गुरुः॥ शंखदुंदुभिनिघेषिर्गीतवादित्र
निस्वनेः॥ नीत्वा गाधं जलं रम्यं भागीरथ्या मद्या एवे॥ वीक्ष्य केतनाय वीर्येण प्रक्षिपेत्तां
नतो गुरुः॥ यानमारोप्येत्यादि पूर्वोक्त एव प्रतियादनश्निकर्तव्यतोक्त्यर्थः॥ विश्वः
केतो देशेन वीर्येन वीजेन गुरुभागीरथ्यादिजले तां प्रतिमां क्षिपेदित्यर्थः॥ रत्नानि
क्षिप्त्वा न्यादाय स्वयंदद्यात्तु दक्षिणां॥ धेनवो दशवा पंचवर्णा वस्त्राश्च लंकृता॥ जी
र्णोद्धारेषु दातव्या गुरवे विष्णुतुष्टये॥ लिंगतलानि क्षिप्त्वा निरत्नान्यादाय स्वयं य
जमानो दशधेनुपंचवा हेमवस्त्राश्च लंकृता गुरवे दक्षिणां दद्यादित्यर्थः॥ भोजनी

याविष्णुभक्ता देयमन्नमवारितं॥ त्रिरात्रमुत्सवः कार्यपंचसप्तश्रयापिवा॥ वलिः
 श्रविधिना देयोयद्योक्तेन सुरोत्तमः॥ यद्योक्तेनाचलार्वा प्रतिष्ठोक्त प्रकारेण॥ ततो
 निवेद्येदन्त्यां प्रतिमां लक्षणां वित्तां॥ निवेद्येत्स्थापयेत्॥ तत्क्षणादेव राजेभ्यस्तस्य
 दोषस्य शान्तये॥ संपत्तिर्वा विपत्तिर्वा नोपेक्षां तत्र कारयेत्॥ श्रापास्यपिंडिकां पूर्वां
 न्यां तत्र निवेशयेत्॥ यद्दुष्पापस्य माणां च या मूर्तिश्चोद्धृता हरे॥ तद्दुष्पातस्य माणां च
 सामूर्तिस्तत्र कीर्तिताः॥ यत्प्रमाणं तदा कारयन्मयं विंशमुद्धरेत्॥ तत्प्रमाणं तदा
 कारं तन्मात्रं तत्र विन्यसेत्॥ विहाय पिंडिकां पूर्वान्तिदिने वा परान्तिसेत्॥ द्वितीये
 वा तृतीये वा दिवसे स्थापयेद्दरिं॥ अतः पुनर्द्वयं वेदोद्यो विधिमिर्विनिवेशिते॥ अ
 नेनैव विधानेन लेप्यादींस्तु विसर्जयेत्॥ लेप्यादीन् कथं लिखिताः प्रतिष्ठापिताः

प्रतिमाः॥ अथ द्विकल्पयेत्तत्र तत्प्रमाणं तदा कृति। एष संक्षेपतः प्रोक्तो जीर्णोद्धारवि
 धिस्तवः॥ सर्वेषामेव देवानामेव साधारणं स्मृतः॥ यो जीर्णविधिना विं वं संस्क्रुर्वात्मा
 नवो भुवि॥ फलं दशगुणं तस्य मूलान्नास्त्यत्र संशयः॥ वापी कूपतज्जागानां सुरधाम्नां
 सदानघ॥ प्रतिमानां सभानां च संस्कृता यो भुवि॥ पुण्यं शतगुणं तस्य भवेन्मूलान्न सं
 शयः॥ संशयोन्न कर्तव्यो जीर्णसंस्कारकर्मणि॥ मूला दशगुणं प्रोक्तं पुण्यं कूपे प्रति
 ष्ठितं॥ प्रतिष्ठितमिति भावेक्तः॥ प्रतिमायां शतगुणं कूपादेः परिकीर्तितं॥ प्रतिमादो
 दशगुणं जीर्णसंस्कारसा। द्रवेत्॥ कूपप्रतिमयोर्दशगुणशतगुणयोरत्यन्तमहत्वा
 पेक्षया व्यवस्था॥ अग्निपुराणे॥ सुस्थितं दुस्थितं वापि शिवलिंगं न चालयेत्॥ शते
 नस्थापनं कुर्यात्सहस्रेन तु चालनं॥ पूजादिभिश्च संयुक्तं जीर्णाय मपि सुस्थितं॥ सु
 यंच चालननिषेधो विधिच्यतिरेकेण शतसहस्रसंख्येन उक्तं संख्ययत्वाद्वा मगते गौ

सुजयारहितं यत्तदुष्टमपि दुस्थितं॥

आश्चेत्येव वरूपकारित्वाद्यसहस्रशताश्चमित्यादौ वा कुल्येन दर्शनाच्चेति न्यायविदः
सिद्धान्तोऽस्वरेतु ॥ होमगतेयं संख्येत्युक्तं ॥ यदपि तत्रैव ॥ असुरैर्भुनिभिर्देवैस्तुत्वावि
द्भिः प्रतिष्ठितं ॥ जीर्णवाप्यद्यवाभग्नविधिना पिनचालयेदिति तदसुरादिप्रतिष्ठा
पितत्तद्यत्किविषयं ॥ ननु देवात्तद्यत्किनाशनेन तत्स्थानस्थापिते दानीन्तनाद्य
शव्यत्किविषयं ॥ जीर्णोद्धारप्रकारोऽप्यत्रैव ॥ याम्येमंडपमीशेवा प्रत्यग्हारे कर्तो
रणं ॥ विधाय द्धार पूजादिस्थंडिलेशं प्रपूजनं ॥ द्धार पूजादिशिवर्कुं भपूजां तमि
ति त्रिविक्रमः ॥ मंत्रान्तं तव्यं सं पूज्यवा सुदेवां च पूर्ववत् ॥ दिग्बलिं च वहिर्दत्त्वा
समाचम्य स्वयं गुरुः ॥ ब्राह्मणान् भोजयित्वा तु शंभुं विज्ञाय यत्ततः ॥ दुष्टलिंगमि
दं शंभो शान्तिरुद्धरणस्य चेत् ॥ रुचिस्तवास्ते विधिना श्रुतिष्ठ च मां शिव ॥ एवं वि
ज्ञाप्य देवेशं ॥ शान्तिहोमं समाचरेत् ॥ मध्याह्नक्षीरदुर्वाभिर्मूलेनाष्टाधिकं शतम् ॥

श्वरः

ततो लिंगं च संस्थाप्य पूजयेत्स्थं गिरुलेतथा ॥ लिंगं लिंगाधिष्ठितं देवतास्थं गिरुले
संस्थाप्येत्यर्थः ॥ ॐ व्यापके श्वरायेति नाम्ना नेन शिवार्चनं ॥ ॐ व्यापके श्वर हृद
याय नमः ॥ ॐ व्यापके शिरसे नमः ॥ ॐ व्यापके श्वर शिरसायै नमः ॥ इत्याद्युक्तमित्ये
गमंत्राः ॥ ततस्तत्राश्रितं मंत्रं वारयेदस्त्रुबंधतः ॥ सत्त्वकोपी ह्यः कश्चि लिंगमाश्रि
त्यतिष्ठति ॥ लिंगं त्यक्त्वा शिवाज्ञाभिर्यत्रेष्टं तत्र गुरुतु ॥ विद्याविद्ये श्वरेशं भुवं भुवः
भविष्यति ॥ सहस्रं घृतिभागं च ततः पाशुपतामुना ॥ ऊत्वा शान्तं पुना प्रोक्ष कुशे
स्पृष्टा जयततः ॥ ब्रह्मशिलापिंडी लिंगात्मकं देवता भागत्रयसंस्कारार्थः पाशु
पतास्त्रेण ऊत्वा शान्तिकलशोदकेन देवसंघोषा कुशे स्पृष्ट्वा होमसंख्यया पाशुप
तमंत्रं जपेत् ॥ दत्त्वा घं च विलोमेन तत्तत्तत्त्वाधिपोस्ततः ॥ मूर्तिमूर्ति श्वरालिंगं पिं
डिकासंस्थितान् गुरुः ॥ विसृज्य स्वर्गाद्याशेन च वस्कन्दं यथा नद्या ॥ रज्ज्वावधानः

स्

पानीत्वा शैवमंत्रं गृह्णान् शतैः ॥ तज्जले निःसिषेत्संघ्रीषुष्टुर्थं जुहुयाच्छतं ॥ तृप्तये
दिक्यतीनां च वास्तु शुद्धेशतं शतं ॥ रक्षां विधाय तद्वाग्निमहापाशुपतास्तुतः ॥ लिं
गमन्य तत्तस्य स्थापयेद्विधिवद्भुतः ॥ विलोमेन पराङ्मुखं संज्ञकं ॥ तत्तत्तत्वा
धिपमूर्तिमूर्तीश्च रावक्ष्यते ॥ सिद्धान्तशिखरे ॥ जीर्णोद्धारविधिं वक्ष्ये समासा
त्तत्र बोधितं ॥ ईशान्यां दक्षिणे वापि मंडपं यश्चिमाशुखं ॥ कुर्वीत पूर्ववत्सर्वैः
एकास्यं चैकतोरणं ॥ पूर्ववत्सर्वं तत्तमादि द्वारपालार्चनं कुर्यात्स्थेण्डिले गो
शिवार्चनं ॥ द्वारपालार्चनं मण्डपं प्रतिष्ठाप्य कारेण मंत्राणां तर्पणं कुर्याद्वा
स्तु देवार्चनं तथा ॥ मंत्राणां देवस्थापितकलानां ॥ अंतर्वहिर्वलिंद्याद्विवभः
क्तांश्च भोजयेत् शिवभक्तान्यं चेति त्रिविक्रमः ॥ द्विजान् कर्मकरादींश्च ततो विज्ञा
पयेद्भुवं ॥ दाक्षीलिङ्गमिदं दुष्टशान्तिरस्त्यचोद्धृतौ ॥ तस्मादेवं विधानेन माधि

निष्ठमहेश्वर॥ भवत्विति वचस्तेन प्रोक्तं तद्रावये कृतः॥ तेन शिवेन प्रोक्तं शांतिं भ
वत्विति वचो गुरुर्भवयेत्॥ विज्ञाप्यैवं शिवं भक्त्या शांतिं होमं समाचरेत्॥ मधुना
ज्येन दुग्धेन दुर्वाभिर्मूलमंत्रतः॥ शतमष्टाधिकं मंत्रं प्रत्येकं जुहुयात्ततः॥ मं
त्रं मूलमंत्रं सुचार्येण च॥ त्रिभिश्च मधुरैः सार्द्धं समिधोद्योतं मंत्रतः॥ शान्त्यर्थं च
तुल्यैर्कुंडैः सह सुं जुहुयाद्भुतः॥ अथ वास्त्रेण जुहुयाद्वा हतिभिश्च पूर्णया विधौ
यात्कंकनं हेमं लिंगस्योत्तानं करं॥ लिंगस्योत्तानं करं भावयित्वा तत्र हे
मं कंकसां वध्नीयादित्यर्थः॥ लिंगं संस्थाप्य संपूज्य पूर्वोक्तविधिना ततः॥ सांगं सं
पूजयेद्भक्त्या स्थण्डिले व्यापके श्वरं॥ लिंगाश्रिता निभूतानि तादये दत्तु मंत्रत
यानिका निचभूतानि तिष्ठंत्याश्रित्य लिंगकं॥ त्वत्का शिवाज्ञया तानि वनतुः

स्थानमीषितं॥विद्याविद्येश्वरैर्युक्तशिवो लिंगे भविष्यति॥इति दत्त्वा शिवस्याज्ञाततो
 भागत्रये गुरुः॥कृत्वा कृत्वास्त्रमंत्रेण तद्यायाशुपतास्त्रतः॥प्रतिभागं सरुसंच
 शिवे क्वां सिधतो दकेः॥वस्त्रशिलापिंडी लिंगात्मकदेवभागत्रयं सत्कलुत्रिस
 रसुमस्त्रेण कृत्वा तेनैव प्रतिभागं कलसरुसेणाभिधिं वेदित्थर्थः॥मूलमध्या
 यकैर्दमेस्सुष्टुष्टुचक्रजयमाचरेत्॥वस्त्रशिला मूलेन पिंडी मध्येन लिंगमग्रेण
 दमेस्सुष्टुष्टुत्थर्थः॥प्रावत्पास्तुपतास्त्रं च जयपद्मस्य सेख्यया॥सद्योजातादिव
 केषु यद्यादधं पराङ्मुखं॥दुष्टलिंगप्रतिपत्तिमाह॥सौधं भूमापरित्याज्यं दा
 रुजं चाग्निना दहेत्॥सौधं सुधानिर्मितं लिंगं॥लोहजं तेन कार्यं स्यात्कुलजं
 वापुनिंक्षिपेत्॥सुवर्णाद्यष्टलोहनिर्मितं भग्नं चैतन्नैव सुवर्णादिना तत्का

र्यमित्यर्थः॥ तत्त्वतत्वेष्टरात्रिंशान्मूर्तिवर्त्नीष्टरानपि॥ लिंगस्थान्चिस्त्रजेन्मंत्रीपी
थवृहत्तिलगताम्॥ वृषस्थान्चिस्त्रजेनददंगमूर्तिस्थितानपि॥ ततःसुवर्ण
पाशेनरज्ज्वागोचर्मजातयावृषस्कंधस्थयावधुल्लिङ्गंपीठंचवर्मणा॥ शिवम
त्त्वितितदाहोसजनोव्याहरेद्गुरुः॥ उद्धाराद्यंवल्लिङ्गस्यतोवृषोपेरयेत्ततः॥
वह्निर्नात्मानतोऽल्लिङ्गेपीठंचवृहत्तिलगतावृषं॥ रथादिकंसमारोप्यसमुद्धेनिःक्षि
पेत्ततः॥ स्थूलल्लिङ्गोद्धृतोवध्वागजंवापेरयेद्गुरुः॥ सौधंधूमोघश्चित्पञ्चदातु
जंचानलेदहेत्॥ सर्वंवाविक्षियेन्नोयेल्लिङ्गंवाप्रतिमादिकं॥ ततःपाशुपतास्त्रे
णशान्त्यर्थंजुहुयात्तिलं॥ लोकपालास्तुभिस्तद्वदस्तुशास्त्रैशतंशतं॥ जुहुया
दित्यर्थः॥ रक्षांकुर्याच्चतद्वर्म्ममहापाशुपताण्ना॥ तन्मानंतन्मयंल्लिङ्गंनवसं

स्थापयेत्पुनः॥ प्रतिष्ठोक्तेन मार्गेण सर्वकर्म समाचरेत्॥ हर्म्यस्य परिवाराणां
प्रकारादेसमुद्भूतो॥ सर्वेषामपि जीर्णानां एव एव विधिः स्मृतः॥ कत्रावृद्धि
णां दद्याद्गुर्वादिभ्यो यद्योदितं॥ यत्पुण्यं स्थापने प्रोक्तं तत्फलं मेतदुद्भूतं
॥ अथ मन्त्रनिर्गलितोर्थः॥ लक्ष्मोक्तिस्तस्फुटितविशीर्णश्च पचसेवितानां लिं
गानां तादृशीनां वाङ्मुपादशिरकणां नासादीनां प्रतिमानां च विधुक्तप्रः
कारेण चालनं॥ जलादोपतिपादनं च कृत्वा नूतनप्रकारेण तस्मिन्नेव मस्था
ने पूर्वसजानीय इव निमित्तं तन्मानं तदाकारं लिङ्गं तादृशी प्रतिमा स्थाप
येत्॥ अत्रिजीर्णमिति पूर्वोक्ता इयं शीर्षवाक्यात् पीठाच्च चालितं लिङ्गमिति
त्यजेत्सदोषलिङ्गमिति वाङ्मुपादशिरोहीणमिति यदुच्यं यत्प्रमारां चेति सि

ज्ञानशेखरोक्तेः॥ अस्मादेव वाक्यानि च यात्यतिपत्तिप्रयाजकदोषाभावाच्च नि
जनिमन्त्रविषमस्य दिग्मुखानां च वैधवा लनं च तेष्वामेव पुनः स्थापनं च॥ भग्न
मूर्तिनयोक्तृद्वयवानां प्रतिपादनपूर्वकाभूतानां स्थापनश्चनेकसकल
त्वेन चूर्णितत्वेन चोद्घातपुनः स्थापनविधेरप्रवृत्तेः॥ चालितः वलितः पातितः
पतीतेः मध्यस्थानां तु नोद्धारो न च त्यागः॥ किंतु तेष्वामेव पुनः स्थापनं उद्घातस्यो
द्धारसंभवानिर्दुष्टत्वेन प्रतिपत्तिविध्यप्रवृत्तेः॥ एतेनैव नदीवेगोन्मत्तश
त्रुचौररुक्तापहतानां लाभेनान्येव पुनः स्थापनीयानि॥ तेष्वामलाभे तु तादृ
शान्प्रत्यानिस्थाप्यानि निविद्धस्यर्शदूषितनिविद्धजलस्य दूषितप्रक्षतजदूषि
तपतिनाद्यर्चितश्रेष्ठा विष्णुवादिदूषितानां स्वस्थानस्थितानामेव पुनः संस्का
रेणोद्धारणं नापि प्रतिपत्तिः॥ अतिजीर्णमिति पाठश्च॥ चालितमिति त्यजेत्सदो

पितमिति निचयात्पूर्वोक्तवाक्यात्॥ मनुष्टुतानामेव तत्रैव संस्कारसंभावात्स्थलां
 तरनयनविधानाभावाच्च॥ एतेन स्वस्थानाद्विलितस्याविकृतस्य विमुद्धतस्य
 दग्धादेरप्येवमेव व्यवस्था॥ स्थापनाच्चलितस्य तु पुनस्तत्रैव प्रतिष्ठास्थानांत
 रविमानाभावाच्चलितस्य विकृतस्य च त्यागत्वाद्दशस्यान्यस्य प्रतिष्ठावस्थूले
 पूर्वपिंडीवमशिलायुद्धारप्रतिपत्तिविधिनापिंडिकान्नरादिनिवेशने च
 गेतु पूर्वपिंडिकादीभ्यस्तत्रैवमेव पिंडिकाश्रमावेतु पिंडिंश्च न रस्थापनमि
 त्यादिदुष्टलिंगानामित्यग्निपुराणवाक्यात्॥ लिंगमेवांगपीठादिकेवापीति
 सिद्धान्तशेखरवाक्यात्॥ पूर्वपीठं चरित्यजेदिनिह्यशीर्षवाक्याच्च॥ सुवर्णा
 दिनिर्मितं भग्नादोतुतेनैव सुवर्णादिना तादृशं तावत्परिमाणं चलिंगादिकृ
 त्वा तत्रैव पुनः स्थाप्य॥ यदि तेन सुवर्णादिना तादृशं कर्तुं न शक्यते तदा स पुंसे

निःक्षिपेत् ॥ रत्नजालुसमुद्र एव स्यात् ॥ रत्नजायादिदग्धापित्व कातिं वजरा
तिः तदाशैवस्थाप्येति त्रिविक्रमः ॥ लोहाद्यं क्षिप्रमिन्नांगमिति सिद्धान्तशेखर
वाक्यात् ॥ धातुजां रत्नजां वापीति ह्यशीर्षवाक्यात् ॥ इति जीर्णोद्धारविधिः ॥ ३
॥ ॥ अथ प्रयोगः ॥ यजमान उच्चार्य दक्षिणास्यामी शान्मावापश्चिमद्वारेक
तोरणं मंडपतन्मध्यभागे वेदी पूर्वभागे वर्तुलं चतुरस्रं वा कुंडं स्थित्वा प
श्चिमेवास्तु पुरुषमुत्तरेवास्तु कायास्थित्वा कृत्वा कालादि स्मृत्वा फलफला
क्षतगुणफलकामोक्ष्यप्रतिमायां तु दशगुणकामोवाजीर्णादिदोषदुष्ट
लिङ्गस्य प्रतिमायां वा उद्धारमुख्यं करिष्य इति संकल्पयेत् ॥ पिंडिकावृषगह
उवासादकलशेषु तु ईश्वरधीतिकाम इति शेषः ॥ सर्वत्रेश्वरधीतिकामोवाः ततो
गणेशपूजा स्वस्तिवाचनमातृपूजननां दीक्षा निवृत्तन प्रतिष्ठा वत् ॥ तददे

वसुधाचार्यसदस्यान्धाविंशत्योऽशाशौचतुरोवाञ्जलिजो हारणालांशुष्टौच
तुवाः चत्वारवत्वालंकारमधुपर्कादिभित्तान् पूजयेत्॥ अथाचार्यो मंत्रपूजा
दिशि वक्तुं भूजातं कृत्वा वास्तुमंडले महावेद्यो च देवतास्थापनं कृत्वा पी
ठादौ प्रणवेनासनं दत्वा॥ ॐ व्यापकेश्वराय ह्येहि नमः॥ ॐ व्यापकेश्वराय ह
दयाय नमः॥ ॐ व्यापकेश्वराय शिरसे त्वाहा॥ ॐ व्यापकेश्वराय शिरवाये वष
ट्॥ ॐ व्यापकेश्वराय कवचाय हुं॥ ॐ व्यापकेश्वराय नेत्रत्रयाय वौषट्॥ ॐ
व्यापकेश्वराय श्रुत्राय फट्॥ इति मंत्रैः शिवमर्चयेत्॥ देवतांतरोद्दारे॥ मूलमं
त्रेण पूजयेत्॥ ततोऽग्निसंस्थाप्य लिंगचालनाद्यं मूलमंत्रेणोतिसहस्रं कृत्वा मं
डले देवताहोमं पूर्णं कृतिं च कृत्वा॥ जीर्णमिदं देवसर्वदोषावहनृणां
श्रस्योद्दारे कृते स्वस्ति शास्त्रस्मिन् कथिता च या॥ जीर्णोद्दारे विधानं च नृपराष्ट्र